

ნებადგა

საქართველოს-გურგაფი
-მრჩინილი-თავთვი-

-1919-

სკრილი № 4

ნაკადული

საქმავალი
ქრისტიანული
კონსტრუქციონი

წელიწადი მეცხე. * აპრილი, 1912 წ.

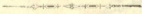

უეხვედრა.

ს ა რ ჩ ე კ ი.

I — შეხვედრა, — სურათა	1
II — ბუნებას, — ლექსი მიმქრადისა	3
III — ორაგულის ცხოვრება, — ვაჟა-ფშაველასა	4
IV — მხიარული შობა, — მოგონება გიმნაზიელისა, — მათ- სრობა ად. ზარინისა, (დასასრულა) თარგმ. შ. კლიმა- შვიდისა	16
V — კანდელზე, — (თარგმანი) თამარ კარბულაშვიდისა	27
VI — ბრძენი, — (იკავია) ად. შირიანაშვიდისა	34
VII — ვახტანგ ვახტანგის ძე ორბელიანი, — (დაბადებიდან ასი წლის შესრულების გამო) ად. ბოცვაძისა	36
VIII — ქართული მწერლობა, — (მოკლე მიმოხილვა) შ. ჯანა- შვიდისა	40
IX — ასტრონომია, — (შემდეგი), ივ. გომართეილასა	47
X — ჩინეთი, — დ. ბურჭულაძისა	58
XI — ამერიკის გემის „ტიტანიკის“ დაღუპვა	63
XII — გასართობი: შესანიშნავი რიცხვი და აღსნა.	64

საქართველოს
საბავშვო
საზოგადოებრივი
სამსახური

ბუნებას.

მეც

აზო ბუნებავ! რა ლამაზი ხარ,
როს განთიადი შეფერავს ცისკარს,
ამომავალ მზის ნათელი სხივი
მყინვარს ჩაჰკოცნის, შეაკრთობს სისხამს.

მაშინ ვარსკვლავი ცის დასავალზე
თვალის წარმტაცად ციმციმებს, ქრება...
გონება ფიქრს შობს გრძნობათ ამშლელსა,
გულის ყვავილი ნელ-ნელ იშლება.

აზო ბუნებავ, შენი შვენებით
რად ვერ სტყებებიან ადამის ძენი?
შენს კალთათ შორის რად იღვრის კრემლი,
რად არის მწარე სიციცხლის დღენი?!

მიმკრალი.

ორაგულის ცხოვრება.

არაგვის წიაღზე.

I.

ლოეს, მადლობა ღმერთსა! დაილოცა ღმერთი რომ მშვიდობით, მოვალწიეთ. მშვენივრად ვკრძნობ ჩემ თავსა. დავისვენე სულიერად, დაისვენა სხეულმაც; ბედნიერება უფრო იმის გამო მიათკეცდება, რომ გზა-გზა რამდენსამე ხიფათს გადავრჩით უვნებლად, მშვიდობიანად. საშიშროება-კი არც აქ გვაკლია. მინდა გულით იმ ლოდს ქვეშ შევეცურდე და იქაური წყალი შევისუნთქო; თუკ დალოცვილია არაგვის წყალი, ერთი იმისი წვეთი ჩემთვის ბედნიერებაზე ბედნიერებაა, მაინც იმ ლოდს ქვეშ განსაკუთრებით ბედნიერად ვკრძნობ მუდამ ჩემ თავს და ვერ გამიბეღია იმის გამო, რომ წყეული მწავი შენხვედრია მანდ ხშირად და მხოლოდ ღვთის განგებას გადურჩენივარ. მაინც და მაინც როგორ შეედრება ზღვაში ცხოვრება აქაურს?! აქაური ერთი წამის სიცოცხლე მიჩვენია მთელი წლის იქაურ ცხოვრებას. შეიძლება ამას იმიტომაცა-

ვგრძნობდე, არაგვი იმიტომ გვიყვარდეს, აქა ვართ დაბნაღწეული; ჩვენი მშობელი დედა არაგვია;—სახელიც ჩორაგული არაგვისაგან დაგვრქმევია. მიხარიან მე და ჩემმა ღმერთმა რომ სხვა სახელი არა გვქვიათ.

— არ შემიძლია გამოვსთქვა, აგიწერო ჩემი უძლეული ენით, როგორ მიყვარს თვითთული ლოდი, რომელიც წინ გვეხეჩება, — თვითთული ჩანჩქერი, ტანზე რომ აღმასის შოლტად მხედება და სულსა და გულს უალრესის სიამოვნებით, ბედნიერებით აესებს, — ეუბნებოდა დედალი ორაგული მამალს, რომელიც იმის შორი-ახლოს იდგა პირ-აღმა ჩვეულებისამებრ და ხარბად მხაპავდა ლაყუჩებით არაგვის წმინდა, ანკარა, გემრიელ წყალსა.

— არა სტყუი, თაფლი და შაქარი შენს პირსა! ფიცი რად უნდა? სად მლაშე ზღვის წყალი და სად ეს უკედავების წყარო! მთელი ერთი კვირაა, რაც მტკვარში შემოვდგი ფეხი: სულ სხვასა გრძნობს ჩემი სული და სხეული და აქ ხომ სრულ ბედნიერებას განვიცდი. ოღონდაც დღეს-დღეობით ჩვენ, ჩემო კარგო, ბედნიერები ვართ, თუ ეს ბედნიერება არ ამოგვშამდა: ვინ იცის—ერთი მოიგიჟიანოს თავი ცაშა და დაუშვას კოკის პირული წვიმა და მთებმაც გამოგზავნოს პირ-ქუში, დაღვრემილი ღვარები, მოსქდეს მიწის ზეგვები, დაგვიწყოს არაგვი ქვისა და ნათობის *) სროლა. შარშან განა ცოტა ორაგულები დახოცა ღვარმა?! ყველა დაიღუპა, ვინც-კი ვერ მოასწრო წმინდა, აუმღვრეველ მდინარეებში შესვლა, თავის მოფარება. მე და შენ რომ ვანხურაში **) არ შეგვესწრო, ისევე აგვევსებოდა ლამით, მიწით, პირი და თვალეები, როგორც ეს დაემართა მრავალ ჩვენ ნათესავს და თანამომძმეს; დაიღუპნენ საწყლები... მაგრამ, მადლობა ღმერთსა, უფალს დაუდგია

*) ნარიყი ხეები.

***) მდინარეა, არაგვს ერთვის.

წესად: სიკაცხლეს სიკვდილი სდევს თანა, ხოლო მტერიც ბას—უბედურება; მხიარულობას—დარდი, ნალევლი,—სტკვა-მამალმა ორაგულმა.

— მოხვედით მშვიდობით, მოხვედით მშვიდობით, ძმობილებო, მეგობრებო: როგორ ძვირი სანახავი გაჰხდით?!— მიესალმა ორაგულებს ქანარი

— მშვიდობა მოგცეს ღმერთმა, კეთილი იყოს ჩვენი მოსვლა და შენი დახვედრა. სხვაფრივ როგორ გიკითხოთ, ქანარო, ჯაეარო, არ-ავო, თევზთა მფარველო კარავო?!— მიესალმნენ ქანარს თავის მხრივ ორაგულები:— როგორ სცხოვრობ, მტრიანობა, შიშთანობა ხომ არ არის?

— ეჰ, მადლობა ღმერთსა, დღემდის კარგად გახლავართ: არაფერი მიშავს, საზღოც არ მაკლია და არც დავიკლებ; სოფელი ღონიერია — თუ კაცი გონიერიაო, — ხომ გავიგონიათ, ჩემო კარგებო?!— ასე. მტერიც არ დაეღვეა ჯერ კოცხალ ადამიანს და მერე ჩვენებრივ გემრიელი ხორცის პატრონს თევზს ხომ, რაღა თქმა უნდა, ყველას ჩვენსკენ უშუფტია თვალეზი. — კაცები თავისთვის იყოს, ეს წავები, წავები, ეს ცეცხლში დასაწვავები. — შინაური მტერი საშინელებაა, — იქვე შენს მიდამოში მცხოვრებელი, — წარმოსტკვა ქანარმა და თანაც თვალი იქით მიაპყრო, სადაც მურწა დაემალა.

— წაგზე უარესი მტერი ჩვენ ადამიანი გყავს. რამდენნაირი მანქანა აქვს მოგონილი ჩვენს შესაპყრობად. არა გაქვს დაკვირვება? ნუ თუ არ იცი? ჩვენ, ორაგულები, ძალიან ნაწუნევები ვართ და სწორედ განგების ძალით გადავარჩენთ ზოლმე თავს ამ მანქანებს. აბა იფიქრე რამოდენა მანძილი უნდა გამოვიაროთ ზღვიდან აქამომდე და თითო ფეხის გადადგმაზე ასი და ათასი მტერი გვიცდის. ზოგი ჩანგლით, ზოგი თოკით, სხვა ჭადით; ეს სასროლი ბადე ვარო, ეს მოსასმელიო; მცხეთელებს, გარდა იმისა, რომ ფაცერს გვიდგამენ იქ, სადაც არაგვი ერთვის მტკვარს, შემოუღლიათ სხვანაირი გუდულის მზგავ-

სი ბადეები, რომელსაც საორაგულე ბადეს ეძახიან. გაუფრთხილები შეუსწავლიათ ჩვენი ზნე; იციან კარგად, რომ ორაგული, როცა წყალი აღიღდება, ქვა და ნათესი მოაქვს, მაშინ პირაღმა, ნაპირზე ვდგებით; საშიშროებას ვერიდებით, მეთევზეც მოაყოლებს ამ ბადეს ზევიდან თავქვე, რომ გულულაში თავი ჩაგვაყოფინოს და შემდეგ მშრალზე ტყავანი გაგვადინოს. მე პირადად ორაგულაც გავები ამ ხაფანგში, მაგრამ მალე ამოუხტი, მოვასწარი ამოსვლა, ვიდრე მტერი მოასწრობდა ბადის ამოღებას მდინარიდან და მშრალზე გადატანას.

— ახლა აღვიღად აღარ გავებში ბადეში: ხერხი ვისწავლე, როგორ უშველო ჩემ თავსა, — სთქვა მამალმა ორაგულმა.

— მაგნაირ ბაღსა მე არაფერი ვიცი; სხვა ბადეებიც მაგრე რიგად არ მაშინებს, გარდა მოსასმელისა; ჩანგლებს ხომ მაშინვე გადავლეწავ. ერთის ჩანგლის ნამტვრევი ჯერაც ლაყუჩში მაქვს დარჩენილი; წინად მიშლიდა და ახლა აღარც კი ვგრძნობ, თუ რკინეული რამ მაქვს დარჩენილი; ისენაირად გაიკეთა ბუდე ჩანგლის ნატეხმა და არის თავისთვის, მე არაფერსაც არ მიშლის, — სთქვა კანარმა.

— ეგ ჩანგალი არაფერი, ქაჯან; აბა ჩანგალი ის არის, აქ რომ შთის ხალხს სკოდნია; აი ნახეთ: ტანზე კიდევაც მეტყობა იმისგან იარა. ნუ გგონიათ, რომ ის პირში მოგედოსთ; არა. მე ვნახე ისა და კარგად დავისწავლე, როგორც იყო გაკეთებული. დიდი, სქელი ჩანგალია, იმის გატეხა შეუძლებელია: გრძელ ხის ტარზეა დაგებული და მანამ ტანზე არ გიჩხვლეტავს, თვალით ვერც-კი დაინახავ, რადგან მისი პატრონი მხოლოდ მაშინ ამოშავებს, როცა წყალი მღვრივია, — სთქვა დედამა ორაგულმა.

— თუ არაფერი სჩანს, მაშ კაცი საიდან-ღა გხედავს წყალში? — გააწყვეტინა სიტყვა კანარმა.

— ჯოხით, სახრით, დობილო! მე კარგად მახსოვს, რომ სახრის წვერი ბარე სამჯერ მომხვდა ზურგზე და მერე ჩანგალმა მიჩხვლიტა გვერდში. დაილოცა ღმერთი, რომ გეზად მო-

მხედა ჩანგალი და მხოლოდ ტყავი ამავლიჯა, გაუსხლტა და გაყარდი იქით ნაპირზე, თორემ ჩემი საქმე ცუდად დასრულდება და ამ ამბავს ველარ ვიამბობდით, ჩემო კარგო!..

— ფხა, აღმასია საჭირო ძარღვებში, რომელიც არ გაკლიათ ორაგულებს და არც ქანრებს. მაშ ჩვენა და ლოქო ერთი ვართ? თავის ღღეშიაც არა. მე ჩემის თვალთ მინახია, როგორ მოსდებია ლოქოს ჩანგალი, და ის-კი გატრუნულა, როდი ვაინძრევა—გასწევს მეთევზე თოქსა და ისიც ხესავით მისდევს თანა. მე-კი კვენხით არ ვიტყვი, სულ დაეგლეჯავ იქაურობას და იმდენს ვეცდები, რომ თავს გავინთავისუფლებ: გავანძრევ-გამოვანძრევ, გავკრავ-გამოვკრავ და ამასობაში ან ლაყური გაიხევა, ან ჩანგალი გატყდება, და თავს უშველი. ლოქო უბედურია, უბედურზე უბედური. მარტო ქამაში აქვს შნო, სხვა არაფერში,—ამბობდა კვალად ქანარი.

ორაგულები და ქანარი რომ ბაასში იყვნენ დიდი მორევის წინ, რომელსაც ყვითელი კლდე თავზე დაჰხედავდა და ზედ კლდის თავზე-კი ცაცხვი და მუხა იყო მოსული,—სრიალით სცილდებოდნენ ფიჩხულები, კაპუტები, მურწეები, ნაფოტები და გველანები. ხოლო იქვე ქვის ქვეშ კალმახები გამოიკვირებოდნენ და დასცინოდნენ მოსაუბრე ქანარს და მის ამხანაგებს: —რა ვაეკაცები ხართ, რა ვაეკაცები! მოიცათ, ქაჯან, რა გაჩქარებთ: ზოგი ბკობა შემოდგომაზე დაიკვეხეთ, როცა საბაასოდ გაემზავრებითო! ამბობდნენ კალმახები ღიმილით.

II.

ორაგულები ღმერთსა სთხოვდნენ: „ღმერთო, გვაშორე ღვარ-თქაფი, ნუ აადიდებ არაგვს, ისე რომ სუნთქვა გვიძნელდებოდეს და ვიხჩვებოდეთო!“ ხოლო ფშაველი ბეწინა, გათქმული მეთევზე, სულ წინააღმდეგსა ნატრობდა; ნატრობდა ისე ამღვრეულიყო არაგვი, რომ კუბრს დაჰმზგავსებოდა, რად-

ვან ეს იმისთვის ხელსაყრელი იყო. გაიქცეოდა არაგვზე, ხელსაყრელი
 ში ჩანგალს და სახრეს დაიქერდა და დაუწყებდა ძებნას ორაგუ-
 გულს. ბეწინამ კარგად იცის, რომ ორაგული თავის დღეში
 პირ-თავქვე არ დადგება, არაჲდ პირ-აღმა დგას მუდამ, და
 სახრესაც იმ ყაიდაზე უსვამდა, რომ მოსდებოდა, შეჭებოდა
 ორაგულს; სახრის შეხებით ისე ატყობდა, როგორც ხელით, —
 სახრეს თავისკენ უსვამდა; როცა სახრე „შევადებოდა“ ორა-
 გულზე, იმას სახე უბრწყინდებოდა და ჩანგალს იმარჯვებდა,
 მაგრამ თავის თავს არ ენდობოდა: ერთხელ კიდევ მოუსვამ-
 და სახრეს, რომ შეემოწმებინა სინამდვილე. როცა-კი დარ-
 წმუნდებოდა რომ მართლა ორაგულია ვარაუდით, „ანდით“ —
 როგორც თავად ამბობდა, გადააწოდებდა ჩანგალს, გამოჰკრავ-
 და, ჩანგალი გვერდში მოედებოდა ორაგულს და რკალივით
 მოხრილს გამოათრევდა მშრალზე. ბევრჯერ დაქრილიც წას-
 ვლია ბეწინას ორაგული. ბევრჯერ პირველად სახრის მოსმა-
 ზე შეჭხვედრია ორაგულს, ხოლო მეორედ რომ მოუსვია სა-
 ხრე, ორაგული იქ აღარ დახვედრია. ეს უფრო მაშინ მომხდა-
 რა, როცა არაგვი კარგად არა ყოფილა ამღვრეული. როცა
 წყალი ძალიან მღვრივია, გამარჯვებული მაშინ არის ბეწინა.
 ახლა როგორ უხარია ბეწინას, როცა ორაგულს დაიქერს,
 წელში გაიშლება, ამაყად, თავ-მომწონედ გამოიქტირება, თუმც
 თავ-მოსაწონებელი, რომ კარგად იცოდეს, არაფერი აქვს. ერთ
 ფუთიან ორაგულს 3—3 მ. 50 კ. ჰყიდის ადგილობრივ დუ-
 ქნებში. შემოდგომით ხომ ამ ფასსაც არ მისცემენ, რადგან
 ორაგული მაშინ „სთხრის“, ე. ი. ჭვირითსა ჰყრის, ავადმყო-
 ფია, მელოგინე; ბოლო ქვებზე და ქვიშაზე ცემით ძლივს-
 და ეტყობა, ისე აქვს გაღეულ — გაცვეთილი, კბილებ-დამტვრეულ
 საჩეჩელს მიუგავს. კიდევ კარგი თუ მამალს ორაგულს შეჭხ-
 და მაინც, ის არც გამხდარია და არც ბოლო აქვს გათახნი-
 რებული, რადგან მამალი ორაგული ჭვირითს არა ჰყრის და
 მხოლოდ დედალ ორაგულს მშობიარობის დროს თვალ-ყურს
 ადევნებს, სდარაჯობს. მაგრამ მამლის მოკვლა ადვილი არ
 არის.

ორაგული თბრას იწყებს შემოდგომაზე. სექტემბრის ნახევრიდან, ხ ლხში თქმულებაა: ხარი, ირემი და ორაგული დაჯაბრებული არიან და ცდილობენ ალავერდობას (დღეობა კახეთში), რომ ერთმა მეორეს დაასწროს, ირემმა, „იყვიროს“, ხოლო ორაგულმა „ბოლო გაიქნიოს,“ ე. ი. ქვირითის ყრას შეუდგეს. მკითხველმა, რა თქმა უნდა, იცის, რომ ქვირითიდან ორაგულები ჩნდება. თუ ორაგული ყველა ჯურის წვრილთევზსა ჰყლაპავს და აჩანაგებს, სამაგიეროდ ეს წვრილი თევზები ქარაუნად ამ დროს ორაგულს თან დასდევენ და ძალიან ბევრს ქვირითს უჭამენ. ორაგულის ქვირითს უფრო კალმახი ემტერება. ორაგული ამას ჰხედავს, კარგად ჰგრძნობს და ალბად იმიტომ ჰმალავს წყალში, ქვიშაში და ქვებში ჰფლავს ქვირითს, რომ ადვილად არ შეუჭამონ თევზებმა. ქვირითს, როგორც ორაგული, ისე ყველა სხვა თევზი, გორობით იშორებს; მაგრამ, როგორც ორაგულმა იცის ამოჩემება ერთი ადგილისა ქვირითის დასაყრელად, ისე არც ერთმა სხვა ჯურის თევზმა არ იცის და ამიტომ საცა ორაგულის ნათხარია, იქ ღრმა ორმოა გაკეთებული, დიდრონი ქვებია ხახუნით, ზედ ქნევით გადაბრუნებული. შემოდგომით არაგვი წმდება (წმინდადება) და ამ ორმოებს გამოცდილი თვალი ძალიან ადვილად იპოვნის წყალში, ხოლო ორაგულს მუდამ ვერ შეჰხედვით მის ნათხარში; იგი დრო და დრო გაჩნდება ამ სათხრელ ორმოში, უფრო ღამე რ დილით, როცა პირველად მზე მოჰკრავს და სხივებს მიაფრქვევს იქ, საცა ორაგულის ნათხარია; დანარჩენ დროს დაკურავს შორი-ახლოს, ეძებს საზრდოს, თუშკა-კი ამ დროს ქვირითი მაინც მოსდის ტანიდან. ორაგულის მელოგინეობა, თუ შეიძლება ასე ითქვას, გრძელდება სრულ ერთ თვეს. მეთევზე ბეწინას შესწავლილი ჰქონდა ორაგულის „ნათხარი“ და ღამ-ღამობით „აეღებდა თვალსა.“ სანათად თან ჩრაქვს (არყის ქერქი) ატარებდა; მეორე ამხანაგი მოუნათებდა, რომ გაეგოთ ორაგული, ნათხარში იყო თუ არა. თუ მოასწრობდა ნათხარში, მაშინ იღბალი ბეწინასი: და-

სცემდა ბარჯსა *) ზევიდან და მოჰკლავდა. მაგრამ ბეწინას მართო ამ გზით თევზაობას არა სჯერდებოდა, ოქტომბერში იგი ფაცურსაცა ჰმართავდა, საორაგულე ფაცურს, რომელიც მხოლოდ დედალ ორაგულებს იქერდა, რადგან მამლები ბეწინას გაკეთებულს ლასტებზე ზედა ხტებოდნენ. ბეწინას უკვირდა, რომ მამალს ორაგულებს ვერ იქერდა და არც იცოდა ეს გარემოება რით აეხსნა იმ დრომდე, ვიდრე ერთხელ ლამე ლაყუჩებით ლასტზე დაკიდებული ორაგული არა ნახა; მაშინ-ღა მიჰხედა, რომ დედალი ორაგულები დასუსტების, გამხდრობის გამო თურმე ცვიოდნენ ბეწინას ნაოსტატარ ფაცურში, რადგან ჯანი აღარ მოსდევდათ მამალ ორაგულებით ლასტებზე გადამბტარიყვნენ.

ბეწინას ახალი დრო ვერ აკმაყოფილებდა და ეს უკმაყოფილება უათკეცდებოდა იმით, რომ ძველი, მოხუცი კაცებისაგან თითქმის დაუჯერებელი ამბები ჰსმენოდა. იმათ ტყუილს ვერ შესწამებდა, რადგან თავისი პირადი გამოცდილებაც იმას უკარნახებდა, რომ წინად, ძველ დროში აუარებელი უნდა ყოფილიყო ორაგული; თურმე პატარ-პატარა წყლებშიც კი იქერდნენ; ყველას, მდიდარს თუ ღარიბს ჯუფთად (გამოსული) შენახული ჰქონდა ორაგულის ხორცი წლითი-წლობამდე და დღეს რის ტანჯვა-წვალებით უნდა იპოვნოს თვით არაგვში ორაგული, რომ დაიჭიროს. გული ბრაზით ევსებოდა, რომ მუდამ წელს სულ ნაკლებს და ნაკლებს ორაგულსა ჰხედებოდა და გულ-ამოსკვნით წამოიტყოდა: „გასწყდა თევზი! ამ ოცი-ორმოცი წლის შემდეგ იქნება ორაგული თვალით დასანახავად გვენატრებოდეს. რალაც სალიანს ამბობენ, ეს სულ იმის ბრალია. ნეტავი შემაძლებინა იქ მივსულიყავი და ისე მიმენგრავ მომენგრავა, რომ თავის დღეში ველარ გაეკეთათ

*) ორთით ხეზე გაკეთებულია გაღესილი რკინა ისე, რომ ზევიდან დაუშვას კაცმა ორაგულს, მხოლოდ ნახევრამდის გასჭრის; ეს კი საკმარისია, რომ მოკვდეს. მონადირესაც ეს უნდა მხოლოდ. შუაზე რომ გააპოს, მაშინ შეიძლება ნახევარი წყალმა მოიტაცოს.

იქ ფაცერი, გამელო თევზისთვის დაკეტილი კარი და თევზს თავისუფლად ემუშავა, გამრავლებულიყო!" საშინლად სწყინდა და ეს ბეწინას და დიდ, მიუტყეველ კოდეად უთვლიდა იმათ, ვისგანაც ასეთი ბუნების დაჩაგვრა და იმის ძალთა შეზღუდვა მომდინარეობდა. საწყალი ბეწინა ტყუილად სისხლს იფუჭებდა, გულში იგუბებდა ბრახსა და ნალევს. სალიანის გამგებლებამდე მისი ხმა, გულის ძრახვა არა სწვდებოდა. გაღარბდა წყალი თევზით, ტყე-ნადირით; ამას თავის თვალითაც კარგად ჰხედავდა, რწმუნდებოდა საკუთარის გამოკდილებით მთელი ორმოცი წლის განმავლობაში და ვერაფერსა ჰშველოდა თავის უძლოურის ფიქრით და ჯანითა. რა სანახავია ტყე, თუ ნადირი არ იცის? ჰკითხავდა იგი თავის თავს: — არაფერი, უპასუხებდა თითონვე. ან წყალი, რაღა წყალია, თუ თევზი არ იცის?! მეტადრე ის წყალი, ის მდინარე, რა მდინარეცაა ორაგული არ იცის; ამიტომ მდ. იორს, თუმც არაგვის ტოლია, წვრილი თევზით მდიდარი, მაგრამ რადგანაც ორაგული არ იცის იორს არაგვის ეხტიბარი, სახელი არა აქვს. — კურთხეულ თამარ-მეფეს სდომებია ძალად გაეჩინა იორში ორაგული, ამიტომ დედალ-მამალი ორაგული ჩაუსმეინებია, თანაც ბოლოში ფაცერი ჩაუდგამს, მაგრამ ორაგულები ისევ უკან დაბრუნებულან და ფაცერში ჩაცვივნულან. რატომ არ უნდა იცოდეს იორმა ორაგული? — ჰკვირობდა ბეწინა — იორიც მთის წყალია, ქვებზე და კლდეებზე მოდის, სასმელად არაგვზე ნაკლები არ არის, მაგრამ არ იცის ორაგული და არა. რომ დაამწყვდიო, ორ დღეს ვერ გასძლებს, მოკვდებაო. გაიხსენებდა ძველ თქმულებას ორაგულზე, მაშინდელს, როცა თითქმის ხალხს არც-კი სკოდნია, არა ჰქონია ხეირიანად გაღებული გემო ორაგულისა. ამ ამბავს ძველი თქმულება ასე მოგვითხრობს: ხევსურმა ორაგული დაიჭირა, მშრალზე დააგდო. ამ დროს ერთი ფშაველი წაადგა თავსა. თევზი ჯერ ისევ ცოცხალი იყო, იხლახნებოდა, ინძრეოდა, ხევსური აბრიყვებს ფშაველს და ეუბნება: „შაგჰამს ორაგული, ფშაველო!“ და თან ხევ

სური უკან-უკან იწევს. ფშაველი აო იყო საქმის ხანსა მანამდე, ვიდრე მანამდე ვაჟმეო, — ეძახის. მიახლებს ხელს ორაგულს და თან უკან გადახტება. ხევსური-კი უფრო უკან-უკან იწევს, რათა ფშაველს შიში გაუდიდოს გულში და შორიდან ეძახის „ნუ, ფშაველო, ნუ ახლებ ხელსა; თორო შაგჰამს ორაგულიო.“ მაგრამ ფშაველი ეშმაკი გამომდგარა ხევსურზე. როცა უნახავს, რომ ხევსური ველარ დამეწევია, დაუტაცხია ორაგულისათვის ხელი და გაქეუულა; ჯერ თურმე კარგა ხანს ეძახოდა ხევსური „შაგჰამს, ფშაველო, ორაგულიო,“ რომ გაეგდებინებინა ხელიდან და როცა დაუტყვია, რომ ფშაველი ხელს აღარ უშვებდა, თუნდა ორაგულს კიდევ გადაეყლაპა, — თან ლანძღვავინებაც მიუყოლებია: „აბა მაშინ იქნებოდა ბლომად ორაგული, მაშინ გაძღებოდა კაცის გული თევზაობითაო!“ — ამ სიტყვებით დაამთავრებდა ბეწინა ხევსურის და ფშაველის ამბვის მოგონებას.

III.

ასე მაისის ნახევრიდან დაწყებული გიორგობისთვის ნახევრამდე ორაგულები თავისუფლად, ბედნიერად სცხოვრობდნენ, მდ. არაგვიში. რამდენჯერმე წავმა დაუტია, მაგრამ უსხლტებოდნენ ხელიდან, სიმარდე და მკვეთრი ცურვა მშველოდათ, რამდენჯერმე გაუხახუნა ზურგზე ბეწინას სამონადირო საბრემ, მაგრამ წინად ნაწვენეები ჰგონობდნენ საშიშროების სიახლოვეს, ფაცა-ფუციტ გაცურდებოდნენ მდინარის მეორე ნაპირს, საცა ბეწინას საბრე ველარა სწვდებოდათ. ორჯელ თუ სამჯერ ისე აიძღვრა არაგვი, რომ მიწისაგან კინალამ დაიხზნენ და თვალებიც კინალამ დაეთხარათ, მაგრამ თავს იმით უშველეს, რომ მიატანდნენ ამ დროს, ე. ი. როცა არაგვი იმღვრეოდა, წმინდა პატარა ხევებს, რომელნიც არაგვიში ერთვოდნენ და სულს იმად შესართავში იბრუნებდნენ.

დედალი და მამალი ორაგული ცალ-ცალკე სცნობდნენ. ვიდრე თხრის დრო არ დადგა, ამ დროს-კი მამალი ორაგული დაფაცურებული იყო და დედალ ორაგულს თვალს არ ამორებდა, ხან-და-ხან დედალი ორაგულის ლოგინში ისიც შეისივრებდა, მოავლებდა თვალს, დაათვალთვლებდა, თუ რა მდენად ასრულებდა იგი თავის დედობრივ მოვალეობას. როცა-კი დედალი ორაგული საზრდოს საძებრად გამოვიდოდა, ნათხარიდან მავალი ორაგულიც იმასთან შორი-ახლო იყო და ისიც დედალ ორაგულთან ერთად დასდევდა დასაქერად წვრილ თევზებს. ორივენი თითქოს ჯავრს მით იყრიდნენ წვრილი თევზებისას, რომელნიც დედალ ორაგულს ქვირითს უჭამდნენ, ორაგულების ჩამომავლობის რიცხვს ამცირებდნენ, აჩანაგებდნენ. ქვირითიდან, რომელსაც ასე გულ-მოდგინედ ეპყრობოდნენ ორივე დედალ-მამალი ორაგული, გამოიჩენენ პატარა ორაგულები, ჭიქუნები, ისინი პირველ ხანში ძნელად გამოიციანობოდნენ, თუ რომელ ჯურის თევზს ეკუთვნოდნენ.

აცვიდა. ფიჩხულს და ქანარს მოსწყინდათ არაგვიც ცხოვრება; „თხრა“ იმათ უკვე იენისში და იელისში გაათავეს, მაგრამ ოქტომბრის. გასვლამდე უკან მტკვარში დაბრუნებას არა ფიქრობდნენ, ეძნელებოდათ არაგვის გაშორება. მხოლოდ კალმახი არა ფიქრობდა არსად წასვლას; იმან არც-კი იცოდა სად იყო მტკვარი: ქირივით ეჯავრებოდა ქვეით-ბარად ჩამოსვლა, იგი მხოლოდ იქა ჰგრძნობდა ბედნიერად თავს, საცა ჩანჩქერების ხმა ისმოდა, არაგვი გიემთვად ეთამაშებოდა ზვირთებს, ლოდი-ლოდზე იყო აყორებული, აჩახტული და ცივი წყაროები ჩუბჩუბით უერთდებოდნენ არაგვს.

დაუდგათ ორაგულებსაც დაბრუნების დრო. ძალიან ემძიმებოდათ იმათ განშორებოდნენ საყვარელ მდინარეს, მაგრამ უღმობელ კანონს ბუნებისას ვერ ეწინააღმდეგებოდნენ. რომ ემძიმებოდათ ორაგულებს ეს იქიდან სჩანდა რომ უკან დაბრუნების დროს სვენებ-სვენებით მისჯურავდნენ ქვეითკენ

და ერთის საათის საველ გზას ერთ კვირას ანდომებდნენ, მათ
 თქოს ყველა მორევს, ყოველ ჩანჩქარს და წყაროს ეშვიდო-
 ბებოდნენ, ეს იქიდანაც სჩანდა, რომ პირ-უკულმა მოსცურა-
 დნენ, ბოლო თავქვე ჰქონდათ, ხოლო თავი აღმა, მდინარის
 სათავისა და მთებისაკენ მიმართული.

ვაჟა-ფშაველა.

სამოს იოზუბკიძე

და ერთის საათის საველ გზას ერთ კვირას ანდომებდნენ, მათ
 თქოს ყველა მორევს, ყოველ ჩანჩქარს და წყაროს ეშვიდო-
 ბებოდნენ, ეს იქიდანაც სჩანდა, რომ პირ-უკულმა მოსცურა-
 დნენ, ბოლო თავქვე ჰქონდათ, ხოლო თავი აღმა, მდინარის
 სათავისა და მთებისაკენ მიმართული.

მხიარული შოგა.

მოგონება გიმნაზიელისა

(თარგმანი)

(დასასრული).

აქვე ის არის, როგორ უნდა მოვაწყოთ ეგ
ყოველივე, ჰა, კოზია?

— ურის უნდა შეუკვეთოთ, ყველაფერს
მოახერხებს;—სთქვა კაზიმირმა.

— მართალს ამბობ, — მოწონების ნიშნად თავი დაიქნია
იანმა, — მეც დაგებმარებით! არ დავიძინებ, ჯანი გავარდეს!
აბა, მაშ წავიდეთ, ბიჭებო!

პალტოები ჩაიცვიეთ და მხიარულის ხმაურობით სახლი-
დან გავედით.

— სად მიდიხართ? — შეგვეკითხნენ ბავშვები.

მე თითი დაუქნიე:—ტს. . მოგვიცადეთ, კარგი რიხისა
მოვიგონეთ!

წავედით სოფლისაკენ, სადაც ვაჭარი ურია სცხოვრობდა. პან იანს ჩვენზე მეტად უხაროდა.

ხარხარებდა, ხელებს აპარტყუნებდა და წამ-და-უწუმ გაიძახოდა:—მე ეს აზრი თავში არ მომივიდოდა, ღმერთსა ვეცი-
ცავ!

ურიამ პატარა დუქანში შეგვეყვანა. დრევეუსკიმ აუხსნა, რისთვისაც მივედით.

— ფეე!..—წამოიძახა დახელოვნებულმა ვაჭარმა, უთუოდ სალამოსათვის მოვასწრო?!
— ხუთის საათისთვის...

— ხუთისათვის?! ყველაფერი—სანთლებიც, შანდლებიც, ხილეულიც!

— მაშ! მაშ!..

— მერე სად უნდა ვიშოვნო ყველაფერი?!

— ე...ე...ე, უბრალო საქმეს ნუ აზვიადებ!—უთხრა იანმა და მხარზე ხელი დაჰკრა. კონიაკი გადახუხე და ახლავე საქმეს შეუდგე.

— ფეხის ქირას რას მიბოძებთ?—მოჰყვა ვაჭრობას.

ნარდად გაურიგდა რვა მანეთად.

ებრაელმა ჩაიცვა გრძელი ქურქი, თავზე წითელი შალი მოიხვია და წელზე სარტყელი შემოიქირა. ამ ტანისამოსში დედაკაცსა ჰგავდა.

— ნავაჭრი სად გაახლოთ?

— აქ შენთან მოიტანე. ჩვენ თითონ მოვალთ და წავი-
ლებთ. მხოლოდ იცოდე, ებრაელო არ მოგვატყუო, თორემ ხომ იცი...—და თან მუშტი დაანახვა.

— რასა ბრძანებთ, მოტყუება რა საკადრისია!—წამოიყვი-
რა ებრაელმა: ბავშვი ხომ არა ვარ!

— მაშ, ეგრე.—გესმის, ყველაფერი კარგი იყიდე.

ჩვენ თვალ-წინვე ჩაჯდა ებრაელი მარხილში და გაქროლა ქალაქისაგან, სადაც სიძე ჰყოლოდა და ეგულებოდა საჭირო ნივთები.

— ახლა ნადვის ბისათვის უნდა ვიზრუნოთ! ეს კი ფრანცს შევეუკვეთოთ. აბა, წავიდეთ, ყმაწვილებო!

ჩვენ მზიარულად დავბრუნდით სახლში. კაზიმირსაც კი დაავიწყდა თავისი უხერხული მდგომარეობა: ის ახლა თავისუფლად ლაპარაკობდა და იცინოდა.

X.

— სად იყავით ამდენ ხანს? — გვკითხა პანა-ბრონისლავამა.

— ჩვენა? ხა... ხა... ხა... — დავესირობდით! — თქვენ სამფლობელოს ვათვალისწინებდით, — უპასუხა პან-იანმა და კიდევ შეარცხვინა კაზიმირი. პანა ბრონისლავამ საყვედურით შეჰხედა ძმას.

— კარგი, კარგი, საწყენად არ მითქვამს! ისე ვიხუმრე, — გულახდილად წარმოსთქვა იანმა და ჯიბიდან ჩიბუხი ამოიღო.

— ვახშამი რვა საათზე იქნება. მანამდე-კი გაერთეთ როგორც გსურდეთ, — გვითხრა პანა ბრონისლავამ და დაუმატა: — კოზია, თუ გინდა, ლურჯა შეაბი ეტლში და გაისეირნეთ.

ეტლით გასეირნებაზე ჩვენ უარი განვაცხადეთ და სახლში შევედით. პან იანი სადღაც გაპქრა და ათ წუთს შემდეგ ფანჯრიდან დაეინახე ისა და ფრანცი ტყისკენ მიმავალნი.

— მე და პან ფელიქსი ნარდს ჩაუსხედით სათამაშოდ; კაზიმირი დასაძინებლად წავიდა; დრევეუსსკი ბავშვებში ჩაერია და, ერთს წამს შემდეგ, შეუწყვეტელი სიცილ-ხარხარის ისტყდა სასადილო ოთახში.

ბავშვებში ჩაერია იადვიგაც.

— მზიარული ყმაწვილი ყოფილა, წარმოსთქვა კლიჩკომ, — ამასთან გამოჩენილი გვარისაც, დრევეუსსკი-სტემბო დიდებული გვარია!

— დიალ, — დავემოწმე მე, — თან ძალიან სადა ხასიათისაა
 ყმაწვილია.

— ეტყობა, — განაგრძო კლიჩკომ, — ჩვენი გვარიც ეგეთია. თუმცა უძველესი გვარეულობისანი ვართ, არ ვამაყობთ, არამც-თუ ახლა, წინადაც-კი, როცა შეძლებულები ვიყავით. მხოლოდ კაზიმირი გამოგვერია საიდანღაც ტრაბახა. — ამ სიტყვებზე ამოიოხრა და მოჰყვა დაბალის ხმით ჩივილს.

— კლიჩკოები არასოდეს მაგისტანები არა ყოფილან. ჩვენ გულ-წრფელი ხალხი ვართ; ღარიბები, მაგრამ პატიოსნები. მაგას-კი ბაქიაობა უყვარს. მინდოდა პანსიონში მიმებარებინა, არ უნდა: სირცხვილიაო. რა სირცხვილია?! ჩვენ მაგისტვის არაფერი გვშურს. ყველაფერს მაგას ვანდომებთ. ჩვენ დაკონკილები დავდივართ და მაგას-კი მორთულს ვატარებთ; დედაც ანებივრებს; ეგ-კი...

აქ ფელიქსმა კიდევ დაიდაბლა ხმა და თითქმის ჩურჩულით მითხრა:

— თქვენ მაინც ურჩიეთ პანსიონში შევიდეს. იქ შენახვა ოდნავ მაინც შეგვიმსუბუქებს ხარჯს.

სანადილო ოთახში ისმოდა ბავშვების სიცილი და ხარხარი. პატარა ვანდა გამოვიდა ჩვენთან სიხარულისაგან გაბრწყინებულის სახით, მამას მოუჯდა გვერდით და ყურში ჩასჩურჩულა:

— რა კარგი ყმაწვილი ყოფილა! — მამამ ალერსიანად ვადაუსვა ხელი აბრეშუმივით თმაზე.

— აი, ექიმმა გვირჩია — ამასა და იანეკას თევზის ქონი ასვითო, ჩვენ-კი ამისათვის ფული არა გვაქვს, — წარმოსთქვა მწუხარებით ფელიქსმა.

დრო მიდიოდა. ჩვენ თამაშობას თავი დავანებეთ.

ბავშვები დაილაღნენ და მიწყნარდნენ. იადეივას ზღაპარს უამბობდა. მე და დრევეუსსკი იანის პირდაპირ ვისხედით ბუხართან და ვტკებოდით იმის ყურებით

ცეცხლის ალი წითელ ფერსა სცემდა მოამბეს, მისს ფე-

ხით მჯდომარე ანელის და ბუთხუზა ანტუკას. იადვიეს მუხ-
ლებზე იანეკი უჯდა და იანეკს კიდეე მიჰყუდებოდა საბრალო-
ვანდა.

ოთახში მყუდროებას არღვევდა მხოლოდ შეშის ტყაცა-
ტყუი და იადვიგას ლაპარაკი. მეორე ოთახიდან მოისმოდა-
კაზიმირის ხვრინვა.

პან იანმა შემოალო კარები და დაგვიძახა:

— აბა, ყმაწვილებო, დრო არის!

ჩვენ წამოვცვივდით.

— საით გასწიეთ?— შეგვეკითხა იადვიგა.

— ჩვენ პან იანთან ცოტაოდენი საქმე გვაქვს, — დინჯად
უპასუხა დრევეუსკიმ.

— აბა, წავიდეთ ებრაელთან. სთქვა იანმა, აქამდინ მო-
ვიდოდა.

პალტოები ჩავიცვით და წავედით.

— მშვენიერი ნაძვი მოვქერით, შემოგვეკვება, და თან ვე-
ებერთელა ნაბიჯებს ადგამდა: ხშირ ტოტებიანია! ჰე, — რა-
დროს გავატარებთ! ყმაწვილებო, თქვენი თავი სწორედ ღმერ-
თმა მოუვლინა საწყალ ჩემ დისწულებს! რა დალონებულები
იყვნენ! ახლა-კი ჰხედავთ, რა ამბავში არიან! აქ ახლო-მახლო
ჩვენსავით მხიარულად არავინ გაატარებს დღევანდელ დღესა-
სწაულს; და ამ სიტყვებზე გაიქნია თავისი დიდი თავი.

— შინ რომ დავბრუნდები, სტასას უამბობ ამ ამბავს;
რამდენს იცინებს! როგორ გაუხარდება?!

ებრაელი მართლა დაბრუნებულიყო და ყველაფერი ეყი-
დნა, რაც-კი მოიპოვებოდა ოლკენიკში: სანთლები, შანდლე-
ბი, ტკბილი კვერები, შუშის ვარსკვლავები და სხვა მორთუ-
ლობა შობის ხისა.

— ყველაფერი მშვენიერია! — წარმოსთქვა პან იანმა. ჩა-
მოვართვით ურიას ნავაქრი, გაუსწორდით და წამოვედით
სახლში.

— შეუმჩნევლად უნდა მივიდეთ, — სთქვა იანმა. ბავშვე-

ბი კაზიმირის ოთახში უნდა შევიტყუოთ, ვიდრე ხეს მთელი
თავდეთ, მკითხაობაში გავართოთ!

ჩვენ მოუწონეთ იანს აზრი.

მე და ღრევეუსკი შევედით ბავშვებთან, იანი-კი შე-
უმჩნევლად გაბრუნდა სამზარეულოსკენ ნავაჭრით ხელში.

ჩვენი მოვალეობა ყველამ კარგად შევასრულეთ.

ვახშამს უკან ყველანი შევედით კაზიმირის ოთახში, სა-
დაც მკითხაობა უნდა გვეთამაშნა. პან იანი, კაზიმირი და
ღრევეუსკი შეუმჩნევლად გაიპარნენ ოთახიდან და გარედან
კარები გადაგვიკეტეს. მე ბავშვებთან დაერჩი სათამაშოდ.

XI.

ვმკითხაობდით სანთელზე და დამწვარ ქალაღლით.

წმინდა სანთელს კოვზში ვაღნობდით. ამ გამდნარ სან-
თელს ვასხამდით ცივ წყალში, რომელიც იქვე ჯამით გვედ-
ვა. სანთელი იყინებოდა და სხვა-და-სხვა სურათს გამოხატავ-
და. აი ამ სურათზე ვმკითხაობდით.

რეებს არ მოგჩმახავდით ხოლმე!

იადვივას უმკითხავე: გვირგვინები, გათხოვება, ანელის —
მდიდრული ტანთ-საცმელი და მდიდრული სასახლე; საწყალ
ვანდას — ოქროს ეტლი, კეთილი ანგელოზი და სხვა.

ჩემ ლაპარაკზე ვანდა იცინოდა და იმის მითენთილ სა-
ხეს წითელი ფერი ეღებოდა.

ანტუკას უმკითხავე სამხედრო სამსახური, ცხენები და
სხვა. ის სკამზე გადილაჯა და მოჰყვა ყვირილს, ვითომ მარ-
თლა მხედარი ყოფილიყოს და ცხენზე მჯდარიყოს.

იანიკს უმკითხავე პროფესორობა, მეცნიერის ცხოვრება.

პანა ბრდნისლავა ყურს გვიგდებდა და ბოლოს წარმო-
სთქვა:

— ნეტავი არ იქნება — ყველაფერი ახდებოდეს!

— ეს მოუმცდარი მკითხაობა გახლავთ, — ვარწმუნებდი
ჩემის მხრით მსმენელებს. დამწვარ ქალაღლით ასე ვმკითხაობ-

დით: ქალაქს დავეცავდი კუნუბებად და ამ დავეცავდი ქალაქსაგან რაიმე ხუხულას ავაგებდით თეფშზე. მერე დავწვავდით. დამწვარ ფერფლს თეფშით კედელთან მივიტანდით და ამ ფერფლის ჩრდილზე ვმკითხაობდით. მკითხაობის შედეგი აქაც მდიდრული სასახლეები, ეტლები და სხვა ამისთანები იყო.

ყველაფერს დასარული აქვს და ჩვენც გავათავეთ მკითხაობა. იადვივა კარებს მიაწვა; კარი დაკეტილი დახვდა.

— ეს რა ამბავია? — იკითხა მან გაკვირვებით.

— მე პასუხი ვერ მოვახერხე.

— არ ვიცი... შეიძლება იქ ოთახში კვამლი დადგა.

— მერე კარების დაკეტა რა საჭირო იყო? იკითხა ახლა პანა ბრონისლავამ. ოთახში სიჩუმე ჩამოვარდა და მეორე ოთახიდან შემოგვესმა ხმაურობა და ფაცა-ფუცი.

მე ვეღარ მოვახერხე დამალვა, ზურგი მივეყუდე კარებს და დავიძახე:

— ცოტაც მოითმინეთ. იქ რალასაც ამზადებენ... მოდი, — ისევე მკითხაობა ვითამაშოთ!

მაგრამ ჩემმა სიტყვებმა უკვე შეაშფოთა ჩვენი საზოგადოება. ანტუკი კარების ქუქურუტანას მივარდა. მაგრამ ვერაფერი ვერ დაინახა. ანელია და ვანდა მანჯღრევდნენ და მებევწებოდნენ:

— გვითხარი, რას აკეთებენ იქა; იქნება თეატრს ამზადებენ.

— უთუოდ ტანისამოსს იცვლიან! რა კარგი იქნება!

იადვივა და პანა ბრონისლავა კუთხეში მიდგნენ და ჩურჩულებდნენ ღიმილით.

— შხად არის! — გაისმა უცბად კარებს იქით იანის ხმა, — კოზია, გააღე კარები!

გასაღები გადატრიალდა კარებში და კარები გაიღო.

სასტუმრო ოთახში გაჩაღებული იყო შობის ხე.

ჩემს სიცოცხლეში არ შევსწრებივარ ისეთს ალტაცებას,

როგორც გამოიწვია შობის ხემ ყმაწვილებში. პირველი წუთის სრული სიჩუმე ჩამოვარდა. ანტუკი, რომელიც კარგად ვაძეგბის დროს პირველი გაქანდა სასტუმრო ოთახისაკენ, ახლა გაჩერებულყო პირ-დაღებული. პატარა იანეს ბრჭყვინავმა შუქმა თვალი მოსკრა და დედას კალთას უკან ამოეფარა. ვანდა სასოებით შესცქეროდა გაჩაღებულ ხეს, თითქოს ლოცვას აპირებსო. ანელი იადვიგას მიეკრა, იადვიგამ დედას მოჰკიდა ხელი და თვალეებზე ცრემლები მოერიო.

ამ სურათმა რამდენსამე წუთს გასტანა, შემდეგ-კი ბავშვებმა ასტებეს ყრიამული და ისე წაელაღნენ ხეს, რომ კინალამ არ წააქციეს.

- შობის ხე, შობის ხე!
- აი ამასა ჰქვიან შობის ხე!
- რა მშვენიერებაა!
- ვანდა, აბა, უყურე—აიქ ანგელოზი!
- აგერა იქ შაქრის ბატკანი ჰკიღია.
- თაფლის კვერი!

ხო-ხო-ხო,—გაჰქონდა რუხრუხი იანის ხმას. ფელიქსი კუთხეში იჯდა და სახე უბრწყინავდა სიხარულით.

— მე ასეთი სიამოვნება, ასეთი მზიარულეა აღარსად მინახავს.

ბავშვების აღტაცება ჩვენც გადგვეღო.

— მომეცი ხელი!—დაიძახა დრევეუსსკიმ; პანა იადვიგა, ხელი! ფერხული გავაბათ!

ყველანი ჩავებით ფერხულში. იანიც, პანა ბრონისლიავაც ტრიალებდნენ გაჩაღებულ შობის ხის გარშემო და იანი საშინელის ხმით გაჰკიოდა, რაც ენაზე მოადგებოდა, ვითომ მღეროდა. პან ფელიქსი იჯდა, ეტყობოდა მეტის სიამოვნებით დასუსტებულყო.

თამაშობით მოვიქანცენით. ბავშვებმა ახლა შობის ხის გარშემო დაიწყეს სიარული. ყოველი მორთულობა მეტსა და მეტს აღტაცებას იწვევდა. კარებში ფრანკი და მარიამი იდგნენ და იცინოდნენ.

პანა ბრონისლავა ხშირად იმეორებდა:

— ოპ, რა კარგია, რა მშვენიერია! მაგრამ რა საჭიროა იყო?.. რა კარგი რამა ხარ, იან!

— მე აქ არაფერ შუაში ვარ...—წაილაპარაკა იანმა, მაგრამ დრევეუსსკიმ მუჯღლუგუნე უთავაზა გვერდში და გააჩუმა.

— ახლა დავეყოთ ხილგულობა! — სთქვა დრევეუსსკიმ და იმანა და კაზიმირმა დაუწყეს ჩამოხსნა თაფლის კვერებს, ვაშლებს და კანფეტებს. ბავშვებს სათითაოდ აჯილდოებდნენ.

შობის ხე სასიამოვნოდ ანათებდა ოთახს. მაგრამ ჩქარა თითო-ოროლა სანთელი გაქრა. სანთელი დაიწოდა, ალი რამდენჯერმე კიდევ გამოჩნდებოდა შანდალში და შემდეგ სულ გაქრებოდა.

სანთლები თან-და-თან ცოტავდებოდა. ოთახი ოდნავ-ლა იყო განათებული. ჩვენ ყველანი გაჩუმებულები ვიყავით. გვერდში ამომიდგა ვანდა და ოდნავ მომეყუდა. მე მკლავი გადავხვიე და ისე ვიდექით.

— გათავდა! — სთქვა იანმა და ყველამ ამოიოხრა.

შობის ხე გათავდა, მაგრამ, როცა დასაძინებლად წავედით, ყველანი მზიარულად და ნასიამოვნებად ვგრძნობდით თავსა; ალერსიანად გამოვეთხოვეთ ერთმანეთს.

— ჩემ სიკოცხლეში ამდენი არ მიმზიარულია — წამომჩურჩულა დრევეუსსკიმ.

— მეცა, — უპასუხე.

— ყმაწვილებო, ნება მიბოძეთ გადაგებვიოთ! — გვითხრა პან იანმა, როცა მარტოკა დავრჩით; — და ჩვენ სიამოვნებით გადავკოცნეთ გულ-ყუთილი გოლიათი.

— ეპ, ლაზღანდარავ, მოდი შენც გაკოცო! თუმცა ორი ურემი ტყუილი დაგიროშია; მაგრამ შენვე მოგხვდა, ჩვენ-კი კარგად ვიმზიარულეთ...

— რა არის, რომ ხმას არ ამოიღებთ ისე, მწარე სიტყვა არ მითხრთ, — შენიშნა კაზიმირმა და ისიც გადაეხვია ბიძას.

უკვე ბურანში ვიყავით, როცა შემოგვესმა კაზიმირის ხმა:

— არსად არ მოიპოვება ისეთი ნაძვი, როგორც ჩვენს ტყე-ნულო
ში! ვარშავაში მიაქვთ ხოლმე აქედან.

ბიზლიჩიძის

— კიდევ სკრუობ!... — გამოეხმაურა ბიძა.

XII.

მეორე დღეს წამოსვლა დაეპირეთ.

პან იანს ეამბნა, ვინ ვამართა შობის ხე. იადვიგა ალტა-
ცებიო შეჰყურებდა დრევეუსსკის. პანა ბრონისლაეა გვეუბნე-
ბოდა.

— რითი გადაგიხადოთ სიკეთე! ოჰ, კაზიმირ, ნეტა შენც
მავათა ჰგავდე!

ისე გამოგვაცილეს, როგორც ახლო ნათესავები. იანმა
კიდევ გადაგვკოცნა და გვითხრა:

— ზაფხულში მე შეწვიეთ! იქ იქნებიან იადვიგა, ვანდა
და ჩემი ტასა, ხა-ხა-ხა-ხა!..

— ურჩიეთ კაზიმირს პანსიონში შევიდეს, წამომჩურჩუ-
ლა კლიჩკომ.

ბავშვებმა დაგვკოცნეს გამოშვებობისას და ვანდამ და-
გვიძახა;

— მე თქვენთვის ვილოცებ!

მარხილში ჩავსხედით, ჩვენთან ჩაჯდა კაზიმირიც, რო-
მელმაც მოისურვა რკინის გზის სადგურამდე ჩვენი გამოცი-
ლება; და გაქვანდით თოვლიან გზაზე.

— ნახვამდის! — შემოგვესმა კიდევ იანის ხმა.

— კეთილი კაცია, — სთქვა კაზიმირმა, — მაგრამ ცოტა
გლეხური ყოფა-ქცევა აქვს.

ჩვენ ხმა არ გავეცით. მარხილი მისრიალებდა ტრიალ
მინდორზე.

— ეჰ, — ამოიოხრა კაზიმირმა, — ოდესღაც მთელი ეს მი-
დამოები კლიჩკოებისა ყოფილა, და ირგვლივ ხელი მოატარა.

მამაჩემს ახლაც საჩივარი აქვს. ერთ-ორ წელიწადს რეგულარულად ვიბრუნებთ ძველ ადგილ-მამულს.

ჩვენ ხმას არ ვიღებდით და კაზიმირმაც შესწყვიტა თავის უსაზღვრო ტრაბახი. მაგრამ, როცა სადგურზე გამოვეშვიდობეთ, იმან მაინც თავი ვერ შეიკავა და გვითხრა: — ზაფხულში მეწვიეთ, მშვენიერი სანადირო ადგილები გვაქვს, — მზიარულად გავატარებთ დროსაო.

ჩვენ ახლა-კი მოურიდებლად ვადვიხარხარეთ ამ სიტყვებზე და ვაგონში ავედით.

არასოდეს ასე მზიარულად არ გამიტარებია შობა, — სთქვა დრევეუსსკიმ.

— მეც კვერი დაუკარი.

ვაგონში დრევეუსსკიმ კაზიმირ კლიჩკოზე ჩამოავდო ლაპარაკი.

— რა საძაგელი მატყუარა პირუტყვი ყოფილა! მთელი ოჯახი თურმე მაგას ემსახურება და ეგ-კი... ჰხედავ, როგორ იტყუვა! კოპწიაობას უნდება! შე უჩვენებ მაგას სეირს!

— დაანებე თავი, უთხარი მე ამხანაგს დასამშვიდებლად, — ჩვენ მაგას ხასიათს ვერ გაუსწორებთ. შენი არ ვიცი და მე-კი არასოდეს პირში არ დავადგები, რაც უნდა ტრაბახი შევამჩნიო.

— ეშმაკმა წაიღოს მაგისი თავი! დაე იცრუს, მე ოჯახი მენანება, — სთქვა დრევეუსსკიმ გულ-მტკივნეულობით.

კლიჩკო უქმეებს შემდეგ სასწავლებელში ჩამოვიდა და კიდევ ცრუობდა ხოლმე. მაგრამ როცა ზომას გადავიდოდა, ჩვენ კვერს დაუკრამდით იმის ტყუილებს: მართალია, მართალი. ვიყავით კაზიმირთან და ყველაფერი ჩვენის თვალითა ვნახეთ, რასაცა ლაპარაკობს. ჰე, ნეტა გაჩვენა, რა მშვენიერი ცხენები ჰყავთ?! ერთის სიტყვით, ისეთ ტყუილებს მოეცემაოდით, რომ კლიჩკოს შერცხვებოდა და ერთის კვირით მაინც აიღებდა ხოლმე ხელს ბაქიაობაზე.

მ. კლიჩკოშვილი.

კანდელჯე.

(თარგმანი).

I.

ავბნელი, ქარიშხლიანი ღამე იყო. ზღვა სდღა და ღრიალებდა. უზარმაზარი ტალღები საშინელი გრგვინვით კიდეს ეხეთქებოდა, და იქ მდგომ ხალხის ჯგუფს აწინწყლებდა, ნამს აფრქვევდა.

მეთევზენი, მახლობელ სოფლის როკამარინოს მცხოვრებნი, დაეინებით გასცქეროდნენ ბნელ სივრცეს, იმ მხარეს, სადაც ყოველ ღამ, როგორც გზის მაჩვენებელი ვარსკვლავი, ანათებდა ცეცხლი კანდელ იზოლეტისა.

დღეს ცეცხლი აღარ ანათებდა.

— იქ რაღაც მომხდარა...

— იქნება დარაჯი ავად გახდა?

— ან მოკვდა კიდევ, და ახლა უჭირისუფლო, მარტოდ-მარტოა.

— კმარა... ისე ასტყდით დღეს, რომ რაიმე უბედურებას თავს მოგვახვევთ.

— მართალია! ცეცხლი კი მაინც არა სჩანს... უნდა კანდელზე წავიდეთ.

— რას ამბობ? ამ ქარში!

— შეიძლება დილაამდე დავიცადოთ... იქნება ზღვა დაწყნარდეს...

ასე ლაპარაკობდნენ მეთევზენი; არ იცოდნენ და ხშირ ბინდამდე არ მოსცილებიან ნაპირს.

ბოლოს, როდესაც ქარი ჩადგა და წავიდ-წამოვიდნენ, გადასწყვიტეს დილით კანდელზე ორი მეთევზის გაგზავნა.

ანდრიას, კანდელის დარაჯს, არასოდეს, ბავშობაშია-კი არ ენახა ბედნიერება. დედისაგან არ ახსოვს არც ალერსი და არც მოვლა. მისი მამა მოუხეშავი და კრიტიანი რამ იყო: თავის სიცოცხლეში სულ იმის ფიქრში იყო, როგორ გამდიდრებულიყო.

როკკამარინელნი, ღარიბი მეთევზენი, ამბობდნენ, ახალგაზდა ანდრია, მამის სიკვდილის შემდეგ, დიდ სიმდიდრეს მიიღებსო. გარდა სამკედლოსი, მას ჰქონდა მშვენიერი სახლი და საკმაო მიწაც; მამა მასს საქმე გამოუღეველი ჰქონდა. ყველა შურის თვალით უყურებდა ბავშვს, რომელიც მახლობელ ქალაქში სცხოვრობდა და ზაფხულობით ჩამოდისოდა სახლში. ბავშვი პირველ-დაწყებით სკოლაში სწავლობდა.

ერთხელ, შობის წინ, იგი საჩქაროდ დაიბარეს როკკამარინოში. მხოლოდ აქ გაიგო, რომ დედა მისი რამდენსამე თვის წინად გადაცვლილიყო, მამა კი ზღვაში დამორჩვალიყო. სიმდიდრე, რომელზედაც ამდენს ლაპარაკობდნენ, მამის სიცოცხლეშივე უკვალოდ გაქრა; პატარა მემკვიდრეს მხოლოდ მამისეული ვალი დარჩა. უნდა გაეყიდნა სახლი, სამკეილო და მიწაც; ერთი წლის შემდეგ-კი მხოლოდ ერთი პატარა ვენახი-ლა დარჩა.

„რა გაეწყობა, — გაიფიქრა მან: — მარტო ვარ, და როგორმე ვიცხოვრებო.“ ამრიგად იგი დარჩა თავის ვენახში, სულმუდამ დაღვრემილ-დაფიქრებული; ქვეყანაზე არავინ არ უყვარდა, არავინ არ ეპრიანებოდა და არავის არ უმეგობრდებოდა. თავის მშობელ ოჯახში ხშირად მოჩხუბარ დედ-მამასთან არ გამოეცადნა არც ალერსი, არც სიყვარული. შემდეგში-კი, როდესაც თვალწინ წარმოუდგებოდა ხოლმე სიყმაწვილე, ისა, თუ რა გადახედოდა თავს, უხაროდა, რომ თავისუფალი, სრულ მყუდროებაში სცხოვრობდა.

როკკამარინოელებს ის თითქმის არ იცნობდა. მის მამას მეგობრები არ ჰყოლიათ, და თვითონ-კი ვერ თუ როგორ შეუძლიათ ადამიანებს მეგობრობა. მანამ პატარა იყო, ყველა შურით უყურებდა, როგორც მდიდარ შემკვიდრეს; და, როდესაც აღმოჩნდა, რომ არავეითარი სიმდიდრე არა ჰრგებია, აბუჩად აიგდეს. ასე შეუმჩნევლად, დღითიდღე, წლით-წლობამდე მიდიოდა ანდრიას განმარტოებული, ერთგვარი სიციცხლე. ამგვარად მიაღწია ორმოც წლამდე, და ცოლის შერთვაზე არც ერთხელ არ გაუფიქრნია; დროს ატარებდა თავის ვენახში ან იმ წიგნების კითხვაში, რომლებსაც ამხანიჭი უგზავნიდა.

ამასობაში კანდელზე ძველი დარაჯი მიიცივალა და ახალი უნდა ეშოვნათ. რადგანაც ანდრია განმარტოებულ ცხოვრებას მიჩვეული იყო, წარმოუდგა, რომ ბეჯითად შეასრულებდა კანდელის მსახურის მოვალეობას პატარა კუნძულზე, თვალ-უწვდენ ზღვაში. მეთევზეებმა, როცა გაიგეს ანდრიას სურვილი, უთხრეს, კანდელზე ძნელია ცხოვრებაო; მაგრამ ანდრიამ უპასუხა, ჩემთვის სულ ერთია, სადაც უნდა ვიცხოვრო. ეგონა კიდევ, რომ კანდელზე ერთგვარობა—მოწყენილობას ადგილი არ უნდა ჰქონოდა: იქ მისი საქმე ლიმპრის ანთება და ყურის გდება იქნებოდა.

ანდრიამ მართლა ითხოვა თავისუფალი ადგილი. მისცეს კიდევ და გაგზავნეს კანდელზე სამუშაოდ.

მრავალი წელი დაჰყო ანდრიამ იქ; არავის ჰხედავდა, იმ მეთევზეებს გარდა, რომელთაც კვირაში ერთხელ სანოვავე მოჰქონდათ. შემდეგ შვიდი დღის განმავლობაში მარტოდ-მარტო რჩებოდა ზღვაში გადაკარგულ პატარა კუნძულზე.

ანდრიას მხოლოდ ერთხელ დაავიწყდა ამ დროის განმავლობაში ლამპრის ანთება, სწორედ იმ ქარიშხალიან ღამეს, როდესაც აღშფოთებული მეთევზენი ზღვის პირად იდგნენ და სწუხდნენ.

II.

 შარტანული
 ბიზლირთისა

შუაღამე გადასული იყო. ანდრიას ლამპარი უკვე აენტო და დასაძინებლად ემზადებოდა. ამ დროს გარედან რაღაც ჰმა შემოესმა. საჩქაროდ გამოვიდა კოშკიდან გარედ და ყური დაუგდო: არაფერი იყო, გარდა ქარის ზუზუნისა და ტალღების გმინვისა. ირგვლივ უკუნეთი გამეფებულიყო.

ალბად „მომეტყენა“, გაიფიქრა მან: — „მაგრამ არა... ისე მკაფიოდ მესმის რაღაც წივილი“...

— ვინა ხარ? — დაიყვირა მან: — ვინა ხარ მანდა?

პასუხი არ იყო... მხოლოდ ზღვა გრგვინავდა კვლავინდებურად. ტალღები, როგორც გაცოფებული, ფაფარ-აყრილი ლომები მოჰქროდნენ კლდეებისაკენ...

ანდრიამ აიღო ფარანი ხელში. ნელას ნაბიჯით ჩაეშვა ქვევით კუნძულის დასათვალიერებლად. გადადგა თუ არა რამდენიმე ნაბიჯი, ელდა-ნაკრაფივით გაშეშდა. კლდის ღრანტეში მან დაინახა უძრავად მწოლარე, თავით-ფეხებამდე სველი ბავშვი. ასე იფიქრებდით, ვიღაც მოსიყვარულე ადამიანის ხელმა აქ დადო იგი, რომ ტალღებს არ გაეტაცნათო.

„ღმერთო ჩემო, ეს რა ამბავია? ფიქრობდა ანდრია: — ნუ თუ ტალღამ გამორიყა? — ალბად გემი დაიმსხვრა და ამ ბავშვს გარდა ყველანი დაღუპულან!..“

ერთი საათის შემდეგ ბავშვი ანდრიას ლოგინში იწვა საბან-გადახურული, თან-და-თან გონს მოდიოდა. მალე გაინძრა, თვალები გაახილა და როცა ანდრიას დახრილი ფერმკრთალი სახე დაინახა, წყნარად წაიჩურჩულა:

— მამ...

ტლანქი, დაკორძებული ხელი, ნამდვილ მამობრივ სინაზით ბავშვის თავს შეეხა.

მთელ ღამესა და მეორე დღესაც ანდრია საწოლს არ მოჰშორებია, მოუსვენრად მბორგავ ბავშვს უყურებდა და შიშით ბუტბუტებდა: ავადაა, მე-კი შეველა არ შემიძლია...

ღმერთო, მაცხოვარო! აქ რომ მოკვდეს, მერე?! არა, არა! მე მინდა, რომ იცოცხლოს!.. უნდა გადავარჩინო!

ანდრია, როგორც მოსიყვარულე დედა, ბავშვს გულში იხუტებდა. ჰკოცნიდა, ეაღერებოდა. გულში ახალი გრძნობა ესახებოდა. იმ დღეს ანდრიას ყველაფერი დაავიწყდა, დაავიწყდა თავისი თავიც და ღამე ლამპრის ანთებაც.

აი რატომ არ აშუქებდა იმ ქარიშხალიან ღამეს იზოლეტოს კანდელის ცეცხლი.

მეორე დღეს, დილა-ადრიან, ანდრია კოშკთან ნავის ნიჩაბთა შებნამ შეაკრთო და გამოარკვია.

— ნუ თუ ბავშვის წასაყვანად მოდიან!

იგი აღელდა და შეკრთა.

— არა, არა! ბავშვს არ დაუთმობ! იგი ჩემია, ჩემი!.. ბუტბუტებდა ანდრია და სულ-განაბული კიბეზე ფეხის ხმას ყურს უგდებდა, ფრთხილად გამოიხურა კარები და ძირს ჩავიდა.

როცა იმის მოსაკითხავად მოსულნი მეთევზეები დაინახა, ცივად მიიღო და მალეც გაისტუმრა კუნძულიდან. ანდრია დიდხანს უყურებდა მიმავალ ნავს და, როდესაც თვალთაგან მოეფარა, თავისუფლად ამოისუნთქა და ბავშვთან დაბრუნდა.

ბიჭიკოს მაგრად ეძინა. ანდრია დასცქეროდა ბავშვს და ღრმა სიხარულის ჰგრძნობდა, ბედნიერმა ღიმილმა პირველად შეუთამაშა დაღვრემილ სახეზე.

რამდენსამე დღის შემდეგ კარლეტო, — ასე ეძახდნენ ბავშვს, — გამობრუნდა. ამ დღიდან ანდრიას ცხოვრების ახალი ხანა დაიწყო.

მთელ დღეს კარლეტოსთან ატარებდა, და ერთ წამსაც არ შორდებოდა. იგი ბავშვთან ერთად ადიოდ-ჩამოდიოდა კიბეზე, აჩვენებდა ლამპრის ანთება-გაქრობას...

სალამოობით-კი ბავშვს მუხლებზე დაისვამდა და ზღაპარს მოუყვებოდა ხოლმე. თვითონ ძალიან ცოტასა სკამდა, ოღონდ-კი მისი კარლეტო მამლარი ჰყოლოდა. ყველა ეს ან-

დრიას გულს ჯერეთ გამოუცდელ სიხარულით ავსებდა. მელსაც არაფერი შეედრებოდა. ყველაზე უფრო ანდროიას კარლეტოსთან ხელჩაკიდებული სეირნობა უყვარდა.

უდიდესი საზრუნავი ანდროიასთვის იყო ბავშვის დამალვა იმ მეთევზეთაგან, რომელთაც კვირაობით სანოვაგე მოჰქონდათ. უქმელობა ერჩივნა სანოვაგის მომატებასა. მაშინ უთუოდ მოისურვებდნენ იმის გაგებას; თუ რად დასჭირდა სანოვაგის მომატება.

III

გავიდა რამდენიმე თვე.

ანდრია მხედ იტანდა სიმშოლს. ყოველთვის დაღვრემილი და მღუმარე, ეხლა იგი სულ გამოიცვალა—მხიარული ადამიანი გახდა. მაგრამ კვირაობით კი იმის სახეს ისევ სასტიკი გამომეტყველობა ემჩნეოდა. კარლეტოს იგი სულ ზევითა ოთახში ჰკეტავდა,—გარედ არ უშვებდა, სანამ როკამარინოდან წამოსული ნავი კუნძულთან იყო.

ერთ კვირა დღეს, კუნძულისაკენ მომავალმა მეთევზეებმა დაინახეს, რომ კოშკის ზედა სარკმლიდან მათ გადმოსცქეროდა ლამაზი, წითური პირისახის ყმაწვილი.

— უყურეთ ერთი, მათეო, — სთქვა ერთმა მათგანმა, — იქ ხომ ბავშვია...

— მართლაც, ბავშვია... — განიმეორა მეორემ და თვალი ფანჯარას მიაპყრო.

— კაი ამბავია!..

გადასცეს რა სანოვაგე ანდრიას, ოხუნჯობა დაუწყეს და მისი შვილის ამბავი გამოჰკითხეს.

როდესაც ანდრიამ გაიგო, რომ მისი საიღუმლო გამომჟღავნდა, გაფითრდა, ტანში შეაერთოლა. დაბნევით და არცვით დაუწყო მათ ლაპარაკი: არწმუნებდა, რომ ისინი სცდებიან; და რაკი შეატყო, რომ არ უჯერებენ, გადასწყვიტა მართალი ეთქვა.

ლაპარაკის გათავებისათანავე, მათეომ სთქვა:

— აი, საქმე რამია: ჩვენ სოფელში ერთი დედაკაცი მის კუთხე შესცდეს, დღე-ღამეს ზღვის პირად ატარებს ქმრის ლოდინში... იგი თავისი შვილით ზღვაზე წავიდა და დაიკარგა... უეჭველია, ეს ბავშვი მისი შვილია. რატომ აქამდე არა სთქვი რა? ხომ არ გეგონა, რომ ბავშვი ციდან ჩამოვარდა?

ანდრია თავდახრილი და ფიქრებში წასული ჩუმად ისმენდა ამ საყვედურს. ბოლოს გამოიჩვენა ფიქრებისაგან და აკანკალებულ-ს ხმით წარმოსთქვა:

— წაიყვანეთ!.. როდი მეგონა, რომ მას დედა ეყოლებოდა... აიყვანეთ და ამ წამ ვე დედას მიჰგვარეთ: იცოდეს, რომ მისი შვილი ცოცხალია. ბარბაქით ავიდა ანდრია კოშკის ზედა ოთახში; კარლეტო აიყვანა, მიიკრა გულზე და თავპირი დაუკოცნა. ბავშვმა შესტირა; მისმა კრემლებმა ანდრია უზომოდ გაახარა. ერთი კიდევ აკოცა ბავშვს, ჩავიდა ძირს და გადასცა იგი მეთევზეებს.

თან და თან უფრო და უფრო სუსტად მოისმოდა ნიჩბების თქათანი. ანდრია კლდესთან იდგა და თვალს არ აშორებდა ზღვაში მიმავალ ნავეს, რომელიც სულ პატარა-ლა მოსჩანდა და ბოლოს თვალთაგან მიეფარა.

თვალუწვდენი ოკეანე გარს შემოპრტყმოდა. ანდრია გასკქეროდა მის სივრცეს და პირველად იგრძნო, რომ აქ ცხოვრება არ შეუძლია...

გავიდა ათი წელიწადი. იზოლეტოს კანდელზე დიდი ხანია სხვა დარაჯი მსახურებს. ანდრია კი ისევ მუშაობს თავის ვენახში, მაგრამ მარტო კი აღარ არის.

მასთან პატარა კარლეტოა თავის დედით, რომელიც ანდრიას მეუღლედ გახდა. ანდრია წელიებზე ფებს იდგამს, რომ კარლეტოსა და დედამისს ყოველნაირი გაჭირვება ააცდინოს.

ანდრია სრული კმაყოფილია თავისის ბედისა; მზე და მთვარე კარლეტოზე ამოსდის, რომელმაც თვალ-უწვდენ ზღვაში ადამიანისადმი სიყვარული ასწავლა.

თ. კარბელაშვილი.

ბ რ ძ ე ნ ი.

(იგავი).

რომ მივარდნილ სოფელს გავლით ღრმად მოხუცებული ბრძენი ეწვია. თავის გარეგნობით იგი ყველას ყურადღებას იქცევდა: თმა-აბურძგვნილი, გრძელ-წვერიანი, ფეხ-შიშველი, ყავარჯნიანი—წყნარად მიაბიჯებდა შარაზე და თან დაკვირვებით ათვალიერებდა ყველაფერს.

სოფლელებმა, ეს რომ დაინახეს, ცნობის-მოყვარეობით მისკენ გაეშურნენ, გარს შემოეხვივნენ და მოწიწებით ჰკითხეს:

— მამაშვილობას, ნუ გაგვიწყობი, და ერთი ეს აგვიხსენ:—რა ხელობა იცი, რომ ბრძენს გეძახიანო?

— საყვარელო შეილებო, — მიუგო ბრძენმა, — ამის აღსნა ისე ადვილი არ არის, როგორცა გგონიათ; ჩემ საქმეს არა ხელობა არ შეედრება; ჩემი გონება მიუწოდომელია, ჩემი ცოდნა უსაზღვროა; მხედველობა მაქვს ასი კაცისა და სმენა—ათასისა: კუმეტში ვხედავ იმას. რასაც სხვა მზეში ვერ ამჩნევს; გრგვინვის დროს მესმის ის, რასაც უბრალო მომაკვდავი სამარისებურ სიჩუმეშიც ვერ გაიგებს; მალლა აეიხედავ—ცაზედ ზგციურ ამბებს ვკითხულობ; ძირს დავიხედავ—თვალ წინ მთელი დედანიწის ცხოვრება მეშლება. ჩემი ფიქრი არღვევს მთას, ჩადის ზღვაში, ჰგმირავს ადამიანის გულს და

ყველგან იკვლევს და ძიობს არსებობის საიდუმლოებს, მიუხედავად
 ზეზთა მიზეზს. აღარაფერი დამრჩენია მიუხდომელი და
 გნებელიო.

— ფეხ-შიშველი რაღათა ხარო? — ჰკითხეს ისევ სოფლე-
 ლებმა.

— ქალამნების ამოსხმა ვერ ვისწავლეო, — მიუგო ბრძენმა.

აღ. მირიანაშვილი

ვახტანგ ვახტანგის-ქა ორბელიანი.

(დაბადებიდან ასი წლის შესრულების გამო).

ვენი სახელოვანი პოეტი ვ. ვ. ორბელიანი დაიბადა 1812 წლის აპრილს 5-ს. მამა პოეტისა ვახტანგ ორბელიანი ქართლ-კახეთის შეფეფების ირაკლისა და გიორგის დროს ცხოვრობდა და ცნობილი კაცი იყო. მან ქართული ენა კარგად იცოდა და ქართულად ლექსებსაც სწერდა.

იგი გარდაიცვალა 1812 წ. შვილს მამის სახელი ვახტანგის
 უწოდეს. დედა პოეტისა, თეკლე ბატონიშვილი, ერგულე შე-
 ფის უმცროსი ქალი იყო. იგი შემკული იყო ყოველგვარ ლი-
 რსებით, რაც ამშვენებდა ქართველ ქალს; მშვენივრად იყო-
 და ქართული მწერლობა, საღვთო წერილი, კარგად ჰქონდა
 შესწავლილი სამშობლო ქვეყანა, უყვარდა იგი; შემკული იყო
 ჭკუით, სიბრძნით და სათნოებით, ამასთან იყო საკვირველი
 მხნე და გამჭრიახი მანდილოსანი. ყველა ამ თვისებამ, დე-
 დისვე გავლენით, მტკიცედ გაიდგა ფესვები მომავალ პოე-
 ტის გულში; იგი ცამეტ წლამდის დედის გავლენის ქვეშ იზ-
 რდებოდა და ამ გავლენას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა პოე-
 ტისათვის. ვახტანგ ორბელიანი ბავშვობიდანვე დიდ ბეჯითო-
 ბას და ნიქს იჩენდა, მეტად შრომის მოყვარე და მეცადინე
 ყმაწვილი იყო. ცამეტის წლის ვახტანგი დედამ გაგზავნა პე-
 ტერბურგში და მიაბარა პაეთა კორპუსში, სადაც ხუთ წე-
 ლიწადს სწავლობდა; ბოლოს პეტერბურგის ჰავამ ცუდი გავ-
 ლენა იქონია პოეტის აგებულებაზე და დედა იძულებული
 გახდა შვილი სამშობლოში წამოეყვანა. თერამეტი წლის ვახ-
 ტანგი მისდევდა თვით-განვითარებას: ძლიერ უყვარდა
 ცოდნის შეძენა და კარგი წიგნების კითხვა, რასაც მთელ
 თავის სიცოცხლეში მისდევდა. თავისთავად მშვენივრად
 შეისწავლა ქართული მწერლობა და საქართველოს ისტორია.
 1832 წელს საქართველოში შეთქმულება მოხდა. ზოგ განა-
 თლებულ თავად-აზნაურებს არ მოსწონდათ ის წესწყობილება
 და უცხოთა ბატონობა, რაც საქართველოში მაშინ მყარდე-
 ბოდა. ამ შეთქმულებაში ვახტანგი მხურვალე მონაწილეობას
 იღებდა. იგი ჩარიცხეს დამნაშავეთა პირველ ხარისხში, თერ-
 თმეტი თვე თბილისის ციხეში ჰყავდათ დაპატიმრებული და
 შემდეგ ოთხის წლით გადაასახლეს რუსეთში, ქ. კალუგაში.
 შემდეგ დაბრუნდა საქართველოში და შევიდა სამხედრო სამ-
 სახურში. 1844 წელს ცოლად შეირთო ილინსკის ასული
 ეკატერინე. დღეს საქართველოში კარგად ცნობილი მოღვაწე

კნენა მარიამ ვახტანგის ასული ჯამბაკურიან-ჩარბერიანისა არის ასული პოეტისა. თავისი მოქირანხულე დედა პოეტს გარდაეცვალა 1846 წელს. 1881 წლამდის ვახტანგ ორბელიანი სამხედრო სამსახურში იყო, ბევრ ომსა და ლაშქრობაში ღებულობდა მონაწილეობას. 1864 წელს გენერალ-მაიორის ჩინით დაინიშნა საგლეხო საკრებულოს წევრად და შემდეგ მომრიგებელ-შუამავლად. 1881 წელს სამსახურს თავი დაანება, გარდაიცვალა 1890 წელს, 78 წლისა, და დასაფლავებულ იქმნა თფილისში, სიონის ტაძარში.

პოეტი ვახტანგ ორბელიანი ეკუთვნის იმ იშვიათ უცვლავ აღამიანთა რიცხვს, რომელთაც ცხოვრების მიზნად სამშობლოს ბედნიერებისათვის ზრუნვა დაუსახავთ; პოეტი განმსკვალულია სამშობლო ქვეყნის სიყვარულათ, იგი იყო მომხრე თავისუფლების, ძმობის, ურთობის და თანასწორობის; მას არ მოსწონდა დაყოფა ერისა წოდებად; მისი იდეალი იყო საერთო შრომა ყველასი და იმედს სამშობლო ქვეყნის აყვავებისას მუშა ხალხში, გლეხობაში ზედაედა. ამიტომ ქართველი გლეხი, როგორც მუშაკი, უყვარს პოეტს და ჰქადაგებს მასთან დაახლოვების საჭიროებას, მის განათლებას. კერძოდ ყმაწვილებს პოეტი ურჩევს შრომას. ყმაწვილებისათვის დასტოვა ანდერძად შემდეგი ლექსი:

„ისწავლეთ, ძენო, ნუ დაზოგავთ ღვაწლსა და შრომას;
 იშრომეთ, ძენო, კრიდენით ცრუ გზას და ცთომის!
 განათლდით სწავლის დამშრითა, ისწავლეთ კვალად:
 სწავლა არს მადლი ღვთაებისა, ცხოველი მარად.
 სწავლა კაცს აძლევს მის უმაღლესს საჭიროებას;
 ჰურს—უპუროსა და მონასა—თავისუფლებას.
 სწავლა აიყვანს თქვენს გონებას იმ სიმაღლესა,
 საიდანც განსჭვრეტთ და მისწვდებით დიდს განგებასა,
 მის უსამზღვროსა, მშვენიერს, დიდსა ქმნილებას,
 მის დიდს სიბრძნესა და დაფარულს ჭეშმარიტებას.“

სწავლა არს ძალა, დიდი ძალა, ძალა ღვთიურა;
 სწავლული იყოს—თუმცა ღონით, ძალით უძღურა,
 მაინც მისია ეს ქვეყანა და მის დიდება;
 ვით შზე ხათული ხათულია სწავლის უფლება.
 თქვენას სამშობლოს თქვენგან რბის გული და თვალი;
 ისწავლეთ, ძენო, თქვენ ხელთ არის მის მომავალი.“

მოზარდი თაობა პოეტის ხსოვნას მაშინ სცემს პატივს, როცა ამ ლექსში გამოთქმულს დარიგებას ღირსეულად შეასრულებს, მიჰბაძავს პოეტს შრომის მოყვარეობაში და განიმსჯელება იმ მაღალი აზრებით, რასაც პოეტი სიცოცხლეში ჰქადაგებდა და რაც გარდაცვალების შემდეგ ანდერძად დაუტოვა შთამომავლობას.

ლ. ბოცვაძე.

ქართული მწერლობა.*)

(მოკლე მიმოხილვა)

(დასასრული).

ამართან დადებულ ხელშეკრულობის ძალით დამასკოს სულთნები შეღავათიანად ეპყრობოდნენ თავიანთ სამფლობელოს ქრისტიანებს, აგრეთვე იერუსალიმში მიმავალ მლოცველებს, მეტადრე ქართველებს, რომელნიც ყოველ ხარჯ-ბეგრისაკან განთავისუფლებულ იყვნენ დამასკოს მხარესა და იერუსალიმში.

თვით სახელოვანმა სალოდინმა თამარს 200,000 დინარად დაუთმო მაცხოვრის ხატი, რომელიც მაჰმადიანებმა წარიტაცეს იერუსალიმის აღების დროს 1187 წელს.

აი რას ამბობს მაჰმადიანი მწერალი ალთათირი:

„ქართველებმა — ეარსია (კარსია) აიღეს და შევიდრნა დახარკეს. ისევწებოდნენ ეარსიდან, დაგვახსენით ქართველებისაკან, შგრამ შეკდა არსიდან იყო. ბოდოს თვით დმერთა გამონდა მაჰმადიანთა შემწედ

*) წინა №-ში (გვ. 40, ბოლო სტრიქონში) დაბეჭდილია „მობურულნი“, უნდა იყოს, მობურთალნი.

და მსხველად. მან მოჰქდა ქართველთა დედოფალი, ქართველთა უთანხმოება ჩამოაკდო და დაიფარა მათგან მოსდუმანნი ამ წდას და-მლკვამდე“.

თამარის ამბებს ჩვენ გაზვიადებულ არ ვსთვლით. რომ ჩვენი მემატრიანე მიუღდგომლად სწერდა და არა პირფერულად, სჩანს თუნდა შით, რომ ეს მემატრიანე სრულიად უშიშრად ამხილებს თამარ მეფის ქალს რუსუდანს. აი მემატრიანის შეხედულობა თავის დანიშნულებაზე: „დალათუ არა საკადრებელ არს თხრობად მეფეთათვის უშვერსა რასამე, რამეთუ იტყვის მოსე, მხილველი ღეთისა, ვითარმედ „მთავარსა ერისასა არა ჰრქვა ბოროტი“, გარნა შენდობილ იყავნ სიტყვანი ესე ჩემნი, რამეთუ ყამთა აღმწერელობა ქეშმარიტის მეტყველება არს და არათუ თვალხმა ვისთვისმე“ (ქარ. კტ., 366).

თამარის დიდებას ერთნაირის მიუღდგომლობით მოგვითხრობენ მისნი თანამედროვენი, — ქართველთა, არაბთა, სომეხთა და ბიზანტიელთა მწერლები; თამარის ამბავი თვით შუაგულ რუსეთშიაც გახმაურდა.

თამარის სიმხნე-ვაჟკაცობას რუსთა მეფე იოანე მრისხანე მაგალითად უდებდა თავის ლაშქარს ქალაქ ყაზანზე იერიშის მიტანის წინ (ვახუშტი, 129).

ამ დიდების, ამ ბრწყინვალეების გამომხმობად მოისმის სიტყვები არაბთა მწერლის ელკალკაშენდისა, რომელიც გარდაიკვალა 1418 წელს. მისი სიტყვით, ეგვიპტის სულთნები მიწერ-მოწერაში ასე მიჰმართავდნენ ქართველთა მეფეებს.

„აღლაჰმა განაგრძოს ბრწყინვალეობა მთას უდიდებულესობისა, ხელმწიფისა სხედოფანისა, დიდებულისა, მხნისა, გუდოფანისასა, უძლიერესისა, დაუცადებლად მებრძოლისა, დამებრძოვისა, ტახტთა და სკიპტრათა მწერობელისა, თვისის სარწმუნოების მტკიცე დამცველისა. ქვეყნდომთათვის მართლ-მსაჯულისა, დაზთა მეფეთა შორის უდამტკუელესისა, ქართველთა სულთნისა, ზღვათა და ნავთსაუქველთა სუენისა, კმართა აღთქმულ ადგილის მცველ-მფარველისა, ტახტთა

და სკანტრათა შემკვიდრებობით შერობელისა, რუმისა და კონსტანტინოპოლისა, ქვეყნების შივარველისა, იონთა შიამომხელისა, სირიულ მუფეთა სურხელოვანებისა, ტახტთა და გვირგვინთა შერობელთ შორას აღმატებით რჩეულისა, ქრისტანეთა განმადიდებელისა, აესოს სარწმუნოების დედაბოძისა, შესიანთ კპირთა ცხებულისა, თვისის გარდაწვევტილებით უწმინდეს სხლასა (იერუსალიმის) აღმამდლებელისა, ნათელ-დებულთა კვარცხლ-ბეკისა, რომთა ზაზის შემწისა. მაჰმადიანთ მკობრისა, უმახლობელეს მკობართ შორას უმშვენაერესისა, მუფეთა და სელთანთა უერთგულეს მკობრისა -

ბოლოს აცხადდა ბრძნული თქმულება: ბევრს აღმართს ბევრი დაღმართიც აქვსო. ჩიესვენა მზე ქართლისა თამარი და ბედის ბორბალმაც უკულმა ტრიალი იწყო.

თამარის უნიკო მემკვიდრეების ხელში ყველამ დამოუკიდებლობა მოინდომა. თანხმობა დღითი-დღე ირღვეოდა. თანაც მონგოლები, რომელთაც დაიპყრეს თითქმის მთელი აზია და რუსეთი, შემოესივნენ აგრეთვე საქართველოსაც. ბარბაროსებმა პირქვე დასცეს ის, რაც აქემენებინა თამარს და მის მამა-პაპას. მათ დასწვეს მდიდარი წიგნთ-საცავები; მათვე გაძარცვეს და გადასწვეს თამარ მეფის სრა-სასახლე. აი ეს სასახლე შავთელის სიტყვით როგორი იყო:

თუ ვუქო სრანი შე ამს რანი?

კაღაგანისა შემკულობანი,
მტილ-სამოთხენი, თვალთ-სამოთხენი,
ზედ ავაზანთა შემკულობანი;
კართა სტოვანი, კრთა სტოდანი,
იშხოდრომისა განხმულობანი;
სახმრად ღახანთა, თანად ზინკათა
ბალახშხით ხელქვეს შემკულობანი;
ტახტ-საჯდომელნი მკამკამებელნი,
სარდიონითა ხურუზმს შემკულებნი,
მისაურდნობელნი ჰელ საცნობელნი,
სამოთხით ნაძენი თვით-უდნობელნი.

ოქრო-ვერცხლებრივ, ბრწყინავს ნაცხლებრივ
 კვდელ ურუნა ფიქვლით ძერწილნი
 ბაყრაღიონი, ღიკვრაღაონა
 ურთაერთობათ შორას შთათხილნი.

უმეტრებამ ყველა ეს ბრწყინვალეობა, მთელი ეს კულტურული შექენილობა, ვიმეორებ, გააობრა, ვადათელა, ვაანია-ვა. თვისი ძალ-ლონე ქართველობამ ბარბაროსობასთან ბრძოლას მოანდომა. მცირე ხანს გრიგალივით იფეთქა კიდევ ქართველობამ ცოტნე დადიანის, გიორგი ბრწყინვალის დროს, თუ კონსტანტინეს და სხვათა, მაგრამ მალე ისევ ჩანელდა. შორს განუჭვრეტელმა მეფემ ალექსანდრემ თვისი ქვეყანა სამსამეფოდ გაჰყო. მალე კახეთ-ქართლ-იმერეთის სამეფოებს მოემატნენ სამთაგროები — საათაბაგო, გურია, სამეგრელო, აფხაზეთი, სვანეთი, რაჭა, ქსნის საერისთო, არაგვის საერისთო, მუხრანი და სხვ. ყველა ამ კუნძულების მეთაურები თითქმის მუდამ ერთმანეთის მოსისხლე მტრები იყვნენ.

იყო დრო, რომ თვით პაწია სვანეთიც იარაღს ისხამდა, მიდიოდა და იკლებდა იმერეთს; ერთხელ ზომ თვით ქუთაისი ცეცხლით გადაჰბუკა (1362 წ.) აღბულა ათაბაგმა; რომ სრულიად დაჰშორებოდა საქართველოს მეფეს, თავის სამთაგროსთვის ცალკე სამართლის წიგნი შეადგინა.

კონსტანტინე მეფემ 1491 წელს სცადა საქართველოს გაერთიანება. მან მოიწვია ტფილისის კათოლიკოზი, ეპისკოპოსნი და წარჩინებულნი და განიზრახვიდა, თუ „რაი ჰყონ განდგომილებისათვის ქვეყანათა და ვითარ მოაგონ ყვალაჲ მეფობასავე თვისსა“. მაგრამ დიდებულებმა ასეთი რჩევა მისცეს: „ვინათგან მტკიცედ დგას ერთგულობასა ზედა თვისთა რჩეულთა მეფეთა იმერნი და კახნი და კვალად ათაბაგისა სამცხელნი, ამისთვის არა განგიზრახავთ ბრძოლას, რამეთუ თუმცა მრე ვექმნეთ ერთსა, არღარა მოგვეცემს მეორე ნებასა. ვაკადოთ, უკეთუ კვალად აგოს ღმერთმან მეფობასავე შენსა.“ მეფემაც მშვიდობა ირჩია, მით უმეტეს, რომ ამ დროს

ასტყდა საშინელი ბრძოლა სპარსთა და ოსმალთა ქართველოს გამო: ოსმალები მომაგრდნენ სამესხეთოს და იმერეთ-აფხაზეთსაც ჩემულობდნენ, ზოლო სპარსნი ამერეთს არ კმარობდნენ და სამესხეთოსაც ედავებოდნენ ოსმალებს. „აქლემები წაიკიდნენ და კოზაკი შუაში გასრისესო“, — ასე მოსდიოდა დაწეწილ-დაყოფილ-დაფანტულ საქართველოს. თამარის შვილის შემდეგ მარტო ტფილისში 200,000-ზე მეტი სული ამოსწყვიტა მტერმა ველურმა შაჰაბაზმა კიდევ საქართველოს მოაკლო 230,000 კაცზედ მეტი.

მიუხედავად ამისთანა ყოფისა, ქართველობა არ ტყდებოდა და წიგნს ხელიდგან არ უშვებდა. ფრიად დამახასიათებელია ავგაროზ ბანძიან-ძის შენიშვნა 348 წლის თარიღით: „წიგნისა ამის წერა ვიწყე ეამსა ღელვისასა, უბედურებათა და ძვირობისა. ბევრი ვიშრომე, ვინაიღგან ვიციოდი, რომ შრომა დაშთება და მშრომელი წარვალს. სიკბაუჯისასა დავიწყე წერა და მოხუცებულმა გავსრულე 1 65 წელს. წყალობითა ღეთისათა მე ვიციოდი:

- ა. კელი: სწავაჲ ზუგობისაჲ
- ბ. „ შვიცნობრობისაჲ
- გ. „ წერაჲ ზუგურისაჲ
- დ. „ შექმნაჲ ერთატისაჲ
- ე. „ შეკვრაჲ წიგნისაჲ.
- ვ. „ მხატვრობისაჲ
- ზ. „ მკურვლობისაჲ
- ც. „ ტყუვის კერვისაჲ
- თ. „ ზუროვნობისაჲ
- ი. „ ეოვდაისაჲჲ მსოფლიაისა მუშაობისაჲ. “

ლარგვისის დიდს პარაკლოტინს გრიგოლ შინდაძე მიაწერს 1400 წელს: „მაისის შეიდას მოვიდა თემურ-ბეგი სულტანი სამარუანელი (თემურ-ლანგი ანუ ლანგ-თემური) და სიმრავლისა მათისა არა იყო რაცხვი. და მოვლეს ქვეყანა ეოველი, და წარტყვევნეს, და

დაქცივეს საედარნი, მონასტრნი, და აღიხუნეს ეოველნი ფაქტონი და ტუვე-ჭევეს, და მოაოხრეს ეოველი ქვეუნა დასაველეთამდის. ემსა შინა დამიცვა ღმერთმა ხელთაგან მათთა, და დაერჩა თბოლი ხეთთა მათაგან, და ვსტიროდი თავსა ჩემსა, და დაწეისკან მოაოხრე-ბული აღვაშენე ხეთი სახლი, აღვაშენე კარის ბჭე და დავსატე ხე-ღათა ჩემითა, დავეადე კანდელი ვერცხლისაჲ და ორი საცეცხლური, შესამოსელი. შაგნით კვლესია მოვხატე და შევაშკე. დავსხენ წიგნნი: ზარაკლიტონი, სამოციქულოჲ, გულანი, ავგაროზი. ავაგე მარანი. ჩავდგი ოცი ჭური. ავაგე ზედა სამეოფი სახლი, ბელედი, საწოლი, დეიფანი, სამრეკლო და ბოსელი, და დავბურე ეოველი საბათა“.

ამისთანა გარემოებაში უხლებოდა ქართველ კაცს მუშაობა. შავ-ბნელი დრო ერთი-ორად-ათად ამხნეებდა მას, მწერალი იყო იგი მარტო, თუ მღვდელი, ანუ ერის კაცი.

გაჭირებულ მდგომარეობამ ქართველებს უნებლიეთ მიახედა ჩრდილოეთ და დასავლეთ ევროპისკენ. რახან კოსტანტინეპოლიც დაიჭირეს ოსმალებმა (1453 წელს), ამიტომ საქართველო დარჩა მარტოდ-მარტო აზიის ველურებ შორის. შველას ევროპიდგან მოელოდნენ. რომს მისულმა ქართველებმა გამართეს იქ სტამბა 1626 წელს და დაბეჭდეს რამდენიმე წიგნი. შემდეგ ტფილისშიაც მეფე ვახტანგმა გამართა (1709 წელს) სტამბა და დაბეჭდა სხვა-და-სხვა სასულიერო და საეკლესიო წიგნები და აგრეთვე ვეფხვის-ტყაოსანი. ვახტანგს გარს ერტყა დიდი გუნდი განათლებულ კაცებისა. საბა-სულხან ორბელიანი, ვახუშტი, დავით გურამიშვილი, შემდეგ კათალიკოზი ანტონი, ბესიკ გაბაშვილი და ბევრი სხვანი, მაგალ., კიდევ არჩილ მეფე, იაკობ შემოქმედელი (ღუმბაძე), იოსებ თბილელი—ცხოვრობდნენ ეგრედ-წოდებულ **ალორძინების ხანაში**.

ბევრი ზამ გაკეთდა ამ დროს: ისტორია შეიმუშავა ვახუშტი ბატონიშვილმა, კანონები—ვახტანგმა. ბიბლიაზე იშრომეს არჩილმა, ბაქარმა და ვახუშტიმ, პაპუნა ორბელიანმა, სენნია ჩხეიძემ, ომან ხერხეულიძემ დასწერეს თავთავის დრო-

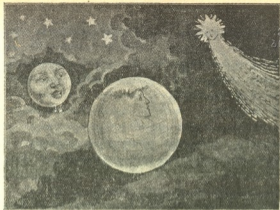
ის ისტორია. მათზე წინად ამავე საკმეს ბევრი შრომა შედგენილია ისტორიკოსმა ფარსადან გორგიჯანიძემ; სულხან-საბა ორბელიანის ქართული ლექსიკონი და დაგვიტოვა საიგავ-არაკო წიგნი. ანტონ კათალიკოზმა „წყობილ-სიტყვაობა“ და სხვა თვალსაჩინო თხზულებები, მგოსანმა ბესიკ გაბაშვილმა — შვენიერი ლექსები, და სხ.

ასე დიდ მუშაობაში დაიღია მე-18 საუკუნე. მის დასასრულს ცხოვრობდა იონა ხელაშვილი. მან განათლება მიიღო რუსეთში. იონას ის უხაროდა, რომ ალექსანდრე მეფის გაყრილები ალექსანდრე იმპერატორმა შეგვეერთაო. მას სწამდა, ჩვენი ტფილისი მალე ათინად იქცევა და მთელ საქართველოს განათლება მოეფინებაო.

ეს იონა ხელაშვილი, როგორც ვხედავთ, არის პირველი ქართველი და პირველი კავკასიელიც, რომელმაც პირველმა აღძრა კითხვა შესახებ იმისა, რომ ტფილისში გაიხსნას უნივერსიტეტი და ეს ქალაქი განათლების კერია ათინად იქცესო.

მ. ჯანაშვილი.

ასტრონომია

(შემდეგი).

ნ. ცთომილები.

აზე ვარსკვლავებს რომ დაუკვირდეთ, დაინახავთ, რომ ერთ ალღვას არიან გაჩერებული. ნამდვილად მოძრაობენ, მაგრამ სიშორისა გამო მათი მოძრაობა ჩვენთვის შეუმჩნეველია.

სულ სხვაა ცთომილები; ისინი მოძრაობენ და ამ მოძრაობას ჩვენ კარ-

ვად ვამჩნევთ. დაუკვირდით ზაფხულში დასავლეთს. ჩაფა თუ

არა მზე და დაბინდდება, დასავლეთზე გამოჩნდება. (ეს მკანძ-
რაზე ბჭყვიალა ვარსკვლავი, ორი-სამი საათის განმავლობაში
თან-და-თან ზევით იწევს, შემდეგ ისევ დაეშვება და დაიმა-
ლება. მზის ამოსვლის წინ აღმოსავლეთზე იგივე ვარსკვლავი
ამობრწყინდება ხოლმე.

ეს ვარსკვლავი ცთომილი ვენერაა, რომელსაც ჩვენი
ხალხი უწოდებს სახელად დილის ვარსკვლავს, ცისკარს.

ცთომილს მეცნიერები უწოდებენ კიდევ ბერძნულ სახელს
პლანეტას, რაც ჩვენებურად ნიშნავს გზა-დაბნეულ, მოხეტია-
ლე ვარსკვლავს.

მერკური ძალიან ახლოსაა მზესთან, ამიტომ ის ცოტა-
ხნით ჩნდება დასავლეთზე მზის ჩასვლისათანავე და მალე ჩა-
ჭყვება ხოლმე მზეს. იუპიტერი და სატურნი უფრო ნელ-ნელა
მოძრაობენ ცაზე; რადგანაც ისინი მზეზე დაშორებული
არიან, დიდი გზა აქვთ გასავლელი, ჩვენ დიდხანს ვხედავთ
იმათ ცაზე, — ისე გვეჩვენება, თითქოს ნელა მიცურავენო.

მერკური. (რუსთაველა უწოდებს ასპირაზს).

ყველაზე უფრო ახლოს მზესთან არის მერკური. იმას და
მზეს შუა ორმოცდა ცამეტი მილიონი ვერსია. მერკურის და-
ნახვა ყოველთვის არ შეიძლება, რადგანაც ჩვენ ცაზე ის ხან-
და-ხან გამოჩნდება ხოლმე დასავლეთით, მზის ჩასვლის შემ-
დეგ ნახევარი საათი რომ გავა. ერთ ან ორ საათს კაშკაშებს
და შემდეგ ისევ ჩაიმალება. რამო ფენიმე ხნის შემდეგ მერკუ-
რი სრულებით ჰქრება ცაზე; ოთხი თვის განმავლობაში აღა-
რა სჩანს. მერკუ-კი ის ჩნდება განთიადზე აღმოსავლეთით. ამ-
გვარად მერკური ხან საღამოს ვარსკვლავია, ხან დილისა.

თითო წუთში მერკური გარბის ორმოცდა ხუთ ვერსს და
მზის გარეშემო შემოვლას ანდომებს ოთხმოცდა რვა დღეს.
ამდენსავე დღეს ანდომებს ის თავის გარეშემო შემოტრია-
ლებას.

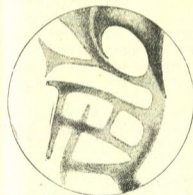
ამგვარად მზის გარეშემო მერკური ბევრად უფრო ჩქარა

მიჰქრის, ვიდრე დედამიწა, ხოლო თავის გარეშემო ვერაფერი უნდა ჰქონდეს. ზანტად ტრიალებს.

მეცნიერებმა დაამტკიცეს, რომ მერკურის გარეშემო ჰაერი არტყია და იქ ჰაერი ბევრად უფრო სქელია, ვიდრე დედამიწისა. რადგანაც მერკური დედამიწასთან შედარებით უფრო ახლოა მზესთან, ამიტომ იქ გაცილებით უფრო თბილა, ვიდრე დედამიწაზე. ჩვენ რომ მერკურზე ასვლა შევიძლოთ, სიცხე მოგვკლავს. სამაგიეროდ მერკურის მცხოვრები რომ გვეწვიოს, ზაფხულის ცხელ დღეებშია ცკი სიცვიისაგან კანკალს დაიწყებს.

— მაშ მერკურზე არიან მხოვრებლები? იკითხავეთ თქვენ. მერკურზე არის მიწა, წყალი, ჰაერი, სითბო, სინათლე. ყველა ეს საკმარისია სიცოცხლის ასალორძინებლად. ბევრი მეცნიერის აზრით, მერკურზე მცენარეებიცაა და ცხოველებიც.

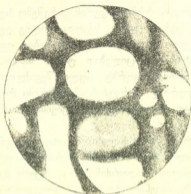
ხოლო, რადგანაც მერკურის ბუნება სხვაანაირია, ვიდრე დედამიწისა, ამიტომ იქაური მცენარეულობა და ცხოველები ჩვენსას არ უნდა ემზგავსებოდეს. არის თუ არა მერკურზე ადამიანის მზგავსი გონიერი არსება, არავენ არ იცის. ხოლო იქ რომ ცხოვრებაა, ცხადია.

მერკური.

ვენერა. (რუსთაველით ოტარიადა).

მერკურის შემდეგ დაეაკვირდეთ ვენერას. ვენერა დიდი და ლამაზი ვარსკვლავია. ის ხან-და-ხან აღმოსავლეთისკენ

ბრწყინავს ცაზე. ზოგჯერ მზე ჯერ ჩასული არაა, მაგრამ ვენერა მაინც სჩანს. ზოგჯერ-კი დასაველეთით გამოჩნდება მთლიანად.

ვენერა.

მზის გარეშემო შემოვლას ვენერა ანდომებს ორას ოცდა ოთხ დღეს, თექვსმეტ საათს, ორმოცდა ცხრა წამსა და რვა წუთს; ერთი სიტყვით - თითქმის ორას ოცდა ხუთ დღეს. ბრუნავს თუ არა ვენერა თავის გარეშემო, ჯერ გამორკვეული არ არის.

ტელესკოპით როცა შეისწავლეს მეცნიერებმა ვენერა, იმის გარეშემო ჰაერი და ღრუბლები აღმოაჩინეს. აქედან ისიც ცხადია, რომ ვენერაზე წყალია: იქ ხმელეთიც არის, ზღვიც. ვენერა თითქმის ჩვენი დედამიწის ხელაა, მასზე უფრო ახლოა მზესთან. ამიტომ ალაგ-ალაგ იქ მეტი სიცხე იცის, ვიდრე დედამიწაზე. ვენერის ცა იმგვარივეა, როგორც ჩვენი. იქ იგივე ვარსკვლავები მოჩანან, რომლებსაც ჩვენა ვხედავთ; ასე რომ დედამიწასა და ვენერას საერთო ცა აქვთ და საერთო ვარსკვლავები.

ვენერიდან მაყურებელს ცის სივრცეში ჩვენი დედამიწა წარმოუდგება მეტად ლამაზ და კაშკაშა, ვარსკვლავად. ლამე,

მე, მზის ამოსვლამდე ოთხი საათით ადრე. როცა აღმოსავლეთზე იმყოფება, მაშინაც მზის ჩასვლიდან ოთხი საათის შემდეგ ჩაეშვება ზოლმე. ამგვარად ვენერაც მერკურსავით ხან სალამოს ვარსკვლავია, ხან დილისა. ხოლო ვენერა უფრო დიდია, უფრო ნათელი, უფრო ლამაზი და ცაზედაც მეტ ხანსა რჩება, ვიდრე მერკური.

როცა ვენერის მცხოვრებლები თავის ცაზე ამ მოკაშკაშე ვარსკვლავს უცქერენ, ალბად ერთმანეთს ეკითხებიან:

— ცხოვრობენ თუ არა ნეტავი იმ ვარსკვლავზე გონიერი არსებანი?

ისე როგორც ჩვენც ვეკითხავთ, არიან თუ არა ვენერაზე ადამიანებიო?

სიკოცხლის ასალორძინებლად ვენერაზე ყველაფერია: სითბო, სინათლე, ჰაერი, წყალი, მიწა. ამიტომ, მეცნიერთა აზრით, იქ უსათუოდ უნდა იყოს მცენარეულობა, უნდა არსებობდნენ ცხოველები. თავისი ზომითა და ბუნებით ვენერა იმდენად წააგავს დედამიწას, რომ, ზოგი მეცნიერის აზრით, იქ უსათუოდ ადამიანის მზგავსი გონიერი არსებანიც უნდა იყვნენ.

მერკურისა და ვენერას შემდეგ აღგილი უჭირავს დედამიწას. მერკური და ვენერა დედამიწაზე უფრო აბალგაზრდანი არიან, რადგანაც დედამიწის შემდეგ ალორძინდნენ. ისინი მზესა და დედამიწის შუა იმყოფებიან.

მარსი (რუსთაველით მარხე).

დედამიწის შემდეგ მზის გარეშემო ტრიალებს ცთომილი მარსი, რომელიც დედამიწაზე ხნიერია. მზიდან დაშორებულთა ორას ათი მილიონი ვერსით და იმის გარეშემო შემოვლას უნდებო წელიწადსა და სამას ოცდა ორ დღეს. თითო წუთში გარბის ოცდა ორ ვერსს.

მარსი მოჩანს ხოლმე ცაზე აღმოსავლეთით, შემოდგომაზე. იმით უნდა გააჩნით, რომ დიდი ვარსკვლავია, მოწითალო შუქი აქვს და არ ციმციმებს. მარსი თავის გარეშემოც ტრიალებს და ანდომებს ამას ოცდა ოთხ საათზე ცოტა მეტს.

ამიტომ დღე და ღამე იმგვარადვე არის მარსზე გაწესრიგებული, როგორც ჩვენ დედამიწაზე

დედამიწასთან შედარებით მარსი ბევრად უფრო პატარაა: დედამიწიდან ექვსი მარსი მაინც გამოიჭრება.

მეცნიერთა გამოკვლევით მარსზე არის ჰაერი, წყალი,

წელიწადის ყველა დრო, ხოლო იქაური წელიწადი უდრის თითქმის ორ ჩვენს წელიწადს.

— რატომ? იკითხავთ თქვენ.

აი, რატომ.

რას ვუწოდებთ ჩვენ წელიწადს? იმ დროს, რასაც დედამიწა ანდომებს მზის გარეშეშეშე შემოვლას, ესე იგი სამას სამოცდა ხუთ დღესა და ცოტა მეტს. მარსი-კი მზის გარეშეშეშე შემოვლას ანდომებს. როგორც უკვე აღვნიშნე, ჩვენებურ წელიწადსა და სამას ოცდა ოთხ დღეს; მაშასადამე—მარსის წელიწადი თითქმის ჩვენებურ ორ წელიწადს უდრის. ამიტომ იქ წელიწადის ყოველი ნაწილი სამ თვეს-კი არა გრძელდება, როგორც დედამიწაზეა, არამედ ექვს თვეზე ცოტა ნაკლებს.

დედამიწაზე ჩრდილოეთსა და სამხრეთის პოლუსები ყინულით არიან დაფარული. მარსის პოლუსებიც გაყინულია. დედამიწაზე, რაც უფრო მიახლოვდებით პოლუსებს, მით უფრო ცივა; რაც უფრო დაშორდებით და ეკვატორს დაუახლოვდებით,—მით უფრო თბილა. იგივეა მარსზე.

ტელესკოპის შემწეობით შესაძლებელი ხდება მარსზე თოვლისა და ყინულის დანახვა.

მ ა რ ს ი.

ლეთს-კი დიდი ალაგი უჭირავს. იქ არც დიდი ზღვებია, არც

პერი ამგვარივეა მარსის გარეშეშეშე, როგორც დედამიწაზე: იქ არის ხმელეთი-ცა და ზღვა-ც. ერთი სიტყვით — მარსი პირ-წავარდნილი დედამიწაა თითქმის; იმისი ბუნება ძალიან წააგავს დედამიწისას. ხოლო დედამიწაზე ერთი მეოთხედია ხმელეთი, წყალი-კი სამი მეოთხედია; მარსზე შედარებით წყალი ცოტაა, ხმელეთს-კი დიდი ალაგი უჭირავს. იქ არც დიდი ზღვებია, არც

დიდი მთები, — უფრო ვაკე ადგილია. მარსზე ყველა რუმბებია, რაც საჭიროა მცენარეთა და ცხოველთა ასაღორძინებლად. ამიტომ, მეცნიერთა აზრით, მარსზე უსათუოდ უნდა იყოს ცხოვრება: მცენარენი, ცხოველები და მათთან ადამიანნიც.

მარსი დედამიწაზე უფრო ხნიერია. დედამიწა მარსს და შზეს შუა არის, მაშასადამე ჯერ მარსი უნდა მოსცილებოდა პირვანდელ საერთო ნისლს, შემდეგ დედამიწა.

რადგანაც მარსი დედამიწაზე ხნიერია, ამიტომ ცხოველები და ადამიანნი იქ ბევრად უფრო ადრე აღორძინდებოდნენ, ვიდრე დედამიწაზე. ამიტომ მარსელი ადამიანი თავისი გონებითა და განვითარებით ჩვენზე, ბევრად დაწინაურებული იქნება. თავის თავად ცხადია, რომ გარეგნობით ის, შესაძლებელია, ჩვენ სრულებით არა გვგვანდეს. მეცნიერთა გამოკვლევით მარსზე ყოველი საგანი, რაც დედამიწაზეა იმის შესამედს იწონის; მაგალითად ჩვენი სამი ფუთი მარსზე აიწონის მხოლოდ ერთ ფუთს. ეს იმით აიხსნება, რომ მარსის მიწა იმდენად მკვრივი არ არის, როგორც ჩვენი, — ამიტომ მას მიწის მზიდველობის ძალაც ნაკლები აქვს. საგნის წონა-კი შედეგია მიწის მიწიდველობისა: რაც უფრო ძლიერ იზიდავს მიწა საგანს, მით უფრო მძიმეა ეს უკანასკნელი.

ჰაერი მარსზე იმგვარივეა და იმდენადვე მკვრივია, როგორც დედამიწაზე. ამ გარემოებას ის მნიშვნელობა აქვს, რომ სიმჩატიის გამო ფრენა იქ ბევრად უფრო ადვილი იქნება, ვიდრე დედამიწაზე. ამის მიხედვით ზოგიერთი მეცნიერი ამტკიცებს: მარსზე ძალიან ბევრი უნდა იყოს მფრინავი ცხოველები და ადამიანსაც იქ ფრთები ექნებაო.

ყოველ შემთხვევაში, უფროთოც რომ იყოს იქ ადამიანი, საფრენი მანქანები მას დიდიხნის გამოგონილი ექნება, ჩვენ-კი ახლა ვიმტკრევთ თავს და ხშირად კისერსაც!

შერკურსა და ვენერას მთვარე არ გააჩნიათ. მარსის გარეშემო-კი ორი მთვარე ტრიალებს, მაგრამ შედარებით ჩვენ

ერთ მთვარესთან მარსის მთვარეები მეტად დალეულნი არიან.
 როგორია მარსის ცა?

თითქმის იმ გვარივე როგორც ჩვენი მერკური, მხოლოდ მარსიდან არ სჩანს. ზოგიერთი ჩვენი ვარსკვლავი იქ უფრო დიდი მოჩანს. დედამიწა იმყოფება მარსსა და მზეს შუა, ისე, როგორც ვენერა—დედამიწასა და მზეს შუაა. ამიტომ მარსის ცაზე ჩვენი დედამიწა მოსჩანს ისე, როგორც ჩვენ ცაზე ვენერა. დედამიწა იქ წარმოადგენს კაშკაშა ვარსკვლავს, რომელიც ხან დასავლეთზე ბრწყინავს რამდენიმე საათის განმავლობაში მზის ჩასვლის შემდეგ, ხან აღმოსავლეთზე, მზის ამოსვლის წინ. ამგვარად ჩვენი დედამიწა მარსელებისათვის ხან სადამოს ვარსკვლავია, ხან დილისა.

მარსის ასტრონომები სინჯავენ მის თავისი ტელესკოპებით და იკვლევენ იმის ბუნებას.

„ამ ცთომილზე ჰაერია, ხმელეთი, ზღვა, სითბო და სინათლე; მაშასადამე უსათუოდ უნდა იყოს სიცოცხლეც; მცენარეულობა, ცხოველები,“—სწერს ალბად ვინმე იქაური მეცნიერი ჩვენი დედამიწის შესახებ.

„ეს ცთომილი იმდენად წააგავს ჩვენსას, რომ იქ უსათუოდ უნდა იყვნენ ჩვენსავით გონიერი არსებანი,“—სწერს ალბად მეორე მეცნიერი.

მარსი დედამიწაზე ხნიერია, ამიტომ, შესაძლებელია, მისი მცხოვრებლები ამგვარად განვითარებული იყვნენ, რომ უკვე გამოგონილი ჰქონდეთ ისეთი ტელესკოპები, რომლებითაც დედამიწაზე ჩვენ სოფლებსა და ქალაქებს ჰხედავენ.

იუპიტერი. (რუსთაველით მუშთარი).

ყველაზე უფრო დიდი ცთომილი მზის სისტემაში იუპიტერია; ის ათას სამას დედამიწას უდრის და სამას ცხრაჯერ დედამიწაზე უფრო მძიმეა; მიწიდან მისი ძალა დედამიწაზე ბევრად მეტი აქვს.—ამიტომ, მეცნიერთა გამოკვლევით, ერთი და იგივე საგანი იუპიტერზე ორნახევარჯერ მეტს იწონის.

ვიდრე დედამიწაზე. მაგალითად—ჩვენი ფუთი იქ იქნება ფუთ-ნახევარი,

მზესა და იუპიტერს შუა შვიდას ოცი მილიონი ვერსია. მზის გარეშემო შემოვლას ანდომებს ჩვენებურ თერთმეტ წელიწადს, ათ თვესა და თვრამეტ დღესა.

იუპიტერი.

ალაგს იცვლის,—მოძრაობს. სიდიდისა გამო მისი პოვნა ცაზე მეტად ადვილია.

რადგანაც იუპიტერი ბევრად უფრო შორსაა მზეზე, ვიდრე დედამიწა, ამიტომ იქიდან მზე გაცილებით უფრო პატარა მოჩანს და იუპიტერს ნაკლებ სინათლესა და სითბოს უგზავნის.

იუპიტერის ცაზე მუდამ ღრუბლებია, რის გამო მისი ზედაპირის დანახვა ტელესკოპით შეუძლებელია. დედამიწაზე ღრუბლებს აჩენს მზის სითბო. მზის სითბოს ზეგავლენით ხმელეთზე და ზღვაზე წყალი ორთქლად იქცევა; ორთქლი მსუბუქია, მაღლა ადის, გროვდება, სქელდება, თან-და-თან ცივდება, ისევ წყლად იქცევა და წვიმის სახით უკანვე ბრუნდება დედამიწაზე. როცა ჰაერი ძალიან ცივია, მაღლა—წვიმის

ამავე დროს თავისი ღერძის გარეშემო იუპიტერი მეტად სწრაფად ბრუნავს—ათი საათის განმავლობაში. ამგვარად იუპიტერზე დღე და ღამე უდრის ათ საათს.

გაზაფხულზე და ზაფხულობით იუპიტერი თითქმის შუაგულ ცაზე მოჩანს. ის ყველაზე უფრო დიდი და კაშკაშა ვარსკვლავია, არ ციმციმებს და ცაზე

წვეთები იყინებიან და ხან სეტყვად, ხან თოვლად გადაიქცევიან ხოლმე.

იუპიტერზე ვხეს არა აქვს იმდენი ძალა, რომ ბევრი ღრუბლები გააჩინოს: იუპიტერის ცა მუდამ სქელი ღრუბლებით არის დაფარული. მაშ საიდან ჩნდებიან ეს ღრუბლები?

იუპიტერს აქვს თავისი საკუთარი სითბო, და ის აჩენს ღრუბლებს. დედამიწა თავდაპირველად გახურებულ ნისლს წარმოადგენდა,—შემდეგ იქცა სითხედ, რომელიც სულ დუღილში იყო. ის თან-და-თან განელდა და მაშინ იმის გარეშემო აუარებელმა ორთქლმა მოიყარა თავი. ცაში ღრუბლები ცივდებოდნენ და აღუღებულ დედამიწაზე წვიმა მოდიოდა. აქ წყალი ისევ ორთქლად იქცეოდა და მალა ადიოდა, რომ ხელ-ახლა წვიმად წამოსულიყო. მრავალი ასი-ათასი წლების განმავლობაში დედამიწის ცა დაფარული იყო ღრუბლებით; შიგ მზის სხივები ვერ ატანდნენ, წვიმა და ნიაღვარი შეუჩერებლად მიდიოდა და საკუთარი სითბო დედამიწისა საკმარისი იყო ამ ღრუბლების წარმოსაშობად. თან-და-თან დედამიწა განელდა, კანი გაუმაგრდა, ზედ ხმელეთი და ზღვა აღორძინდა.

ამგვარ ხანაშია ახლა მეცნიერთა გამოკვლევით იუპიტერი. თუმცა ის დედამიწაზე ადრე გაჩნდა, მაგრამ ჯერ მას კანი არ გამაგრებია, რადგანაც ის დედამიწაზე ბევრად უფრო დიდია.

თავდაპირველად ისიც გახურებული ნისლი იყო; ახლა კი უკვე აღუღებული სითხეა: წყალი, რკინა, მიწა—ყველა ერთად არის არეული. საკუთარი სიცხისა გამო ორთქლი შეუჩერებლად ადის ჰაერში და იქ იკრიბება სქელ ღრუბლებად. წვიმა და ნიაღვარი იუპიტერზე ხშირია; მზის შუქი მას არა სწვდება ჯერ-ჯერობით.

იუპიტერი თან-და-თან გასქელდება, შეიკუმშება, დაპირავდება, განელდება, კანი გაუმაგრდება, ზედ ზღვა და ხმელ-აღორძინდება და სიცოცხლეც გაიფურჩქნება. მან უნ-განვლოს ყოველივე ის, რაც ჩვენმა დედამიწამ გაიარა.

მაგრამ ამგვარ ცვლილებებისათვის საჭიროა რამდენიმე მილიონი წელიწადი.

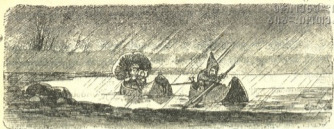
იუპიტერს გარეშემო უტრიალებს ხუთი მთვარე: ამათგან ზოგი საკმაოდ დიდია. ერთი მათგანი ხუთი ჩვენი მთვარის ოდენაა. მეცნიერთა აზრით იუპიტერი ჯერ არ არის განვითარების იმ ხანაში, რომ ზედ მცენარეულობასა და ცხოველებს შეეძლოთ არსებობა. იმის მთვარეებზე-კი, შესაძლებელია, ცხოვრება იყოს.

იუპიტერის ცაზე დედამიწის დანახვა შეუძლებელია; სიშორისა გამო სრულებით არა სჩანს, ისე როგორც ჩვენს ცაზე ბევრი ისეთი ვარსკვლავია, რომელსაც ჩვენ თვალით ვერა ვხედავთ, სიშორისა გამო.

ივ. გომართელი.

(შემდეგი იქნება).

ჩინეთი.

ველამ იცის, რომ სადღაც შორს არის სახელმწიფო „ჩინეთი“. უველამ იცის, რომ დღეს იქ დიდი ამბოხებაა. მაშ გავიცნოთ ჩინეთი და ჩინელები.

ჩინეთის იმპერიას უჭირავს მთელი შუა აზია, თვით ჩინეთი და მანჯურია. ჩინეთი სივრცით რუსეთის სახელმწიფოს ნახევარს უდრის, მცხოვრებთა რიცხვით კი დაახლოვებით სამჯერ მეტი იქნება.

ჩინეთი იყოფა ორ ნაწილად: სამხრეთი და ჩრდილო ჩინეთი. ჩრდილო ჩინეთი უფრო დაბლობია, მასთან უტყეო. სამხრეთ ჩინეთი კი — მთა-გორიანი და ტყიანია. ჰავე სამხრეთ ჩინეთისა უფრო თბილია და ნოტიო, ვიდრე ჩრდილოეთისა. ჩრდილოეთში ზამთრობით ყინვები იცის და თოვლიც მოდის, თუმცა მკირე ხნით. სამხრეთ ჩინეთში კი თოვლი სრულიათაც არ იცის. ჩრდილო ჩინეთში ყანები ერთჯერ ან ორჯერ იძლევიან მოსავალს; სამხრეთ ჩინეთში კი ორჯერ ან სამჯერ.

ჩინეთი დასახლებულია თითქმის ერთი ტომის ხალხით — ჩინელებით, რომელთა რიცხვი 360 მილიონს უდრის. ჩინელი

შუა ტანისაა, სახე მოკვითალო ფერისა აქვს, თმა-შავი, წინა მზრიდგან მოპარსული აქვს, შოლოდ უკან დიდი ნაწინავი ჰკიდია.

ჩინელები სარწმუნოებით კონფუციუსს, ლაოძეს, ბუდდას და მაჰმადის მოძღვრებას აღიარებენ: თავიანთსა სცემენ ცას, მიწას და ბუნების ძალებს. ბევრს „ბუდდა“ სწამს, რომლის ქანდაკება ყველა ეკლესიაში აქვთ. ბუდდას მიმდევართა ეკლესიები მორთულია ბუდდას და სხვა წმინდანების ქანდაკებით და სურათებით.

წარჩინებული ჩინელი.

ბუდდა დაიბადა ინდოეთში და ერქვა სახელად საკია-მუნნი; იყო უნიჭიერესი და შესანიშნავი აღამიანი, რომელსაც ბადალი არა ჰყავდა; ამიტომაც დაარქვეს ბუდდა ე. ი. ყველაზე ნიჭიერი. მართლაც მალე ბუდდა შეიქნა თითოთ საჩვენებელ კაცად; შემდეგ ღმერთადაც იწამეს.

ჩინელების ერთი ნაწილი აღიდებს ძველ ჩინელ მეცნიერს კონფუციუსს. ყველა ჩინელები კი თავიანთ მიცვალობულ წინაპრების სულებს სწირავენ მსხვერპლებს.

ჩინელები შისდევნენ ხენა-თესვას და ამ დარგში დიდ უნარსაც იჩენენ: მთებზე და მთის კალთებზედაც კი აშენებენ ბალებს და რგავენ მცენარეულობას. ერთ აღლ მიწასაც არ აცდენენ. ჰყავთ შინაური ცხოველებიც, რომლებსაც იშველიებენ მიწის მუშაობის დროს, მაგრამ მათ ხორცს არა სჭამენ და

რძეს არა სვამენ. კანონის ძალით აკრძალული აქვთ იმისთანავე საქონლის ხორცის ქამა, რომელიც მიწის დამუშავების დროს ადამიანს ეხმარება. ჩინეთში მოჰყავთ ბრინჯი, რომელსაც პურის მაგივრად ხმარობენ. ჩინელმა არ იცის მოსვენება: იგი ზამთარ-ზაფხულ მუშაობს თავის პატარა ნაქერ მიწაზე, რომ გამოკვებოს თავი და ცოლ-შვილი.

ჩინეთში ძალიან სივიწროვეა მიწისა: ზოგს ისე პატარა ნაქერი მიწა აქვს, რომ ზედ ჩვენებური ურემი ძლივს მოტრიალდება; ამიტომ იქ ბევრი გაქირვებული ხალხია. ვინც ხენათესავს მისდევს, იმას საპატიო ალაგი უქირავს სახელმწიფოში. დიდი მნიშვნელობა აქვს აგრეთვე მეთევზეობას. ზღვები და მდინარეები იქ თევზებით სავსეა. გარდა ამისა ჩინელები არხებში და საბრინჯე მინდვრებში ამრავლებენ თევზს. შემოდგომაზედ, როდესაც ბრინჯს მოკრეფენ, მინდვრებში წყალს უგდებენ, შერგ პატარა თევზებს უშვებენ, რომლებსაც გაზაფხულზე იჭერენ.

ვაქრობა ჩინეთში მეტად გაჩაღებულია და ვაქრობის დიდი უნარიც აქვს იქაურ ხალხს. იმის ხელშია შინაგანი ვაქრობა მთელ იმპერიაში. ჩინელები სხვადასხვა ხელობაშიაც მარჯვეები არიან. ფაიფურის, ქურქლის, აბრეშუმის ნაქსოვების, ხისა და სპილოს ძვლის ჩუქურთმის მომზადებაში ბადალი არა ჰყავთ.

განათლება იქ უძველეს დროიდან გავრცელებულია. სახალხო სკოლები ევროპიელებზე ადრე მოაწყვეს, აგრეთვე ევროპიელებზე ადრე მოზგონეს წიგნის ბეჭდვა, კომპასი და თოფის წამალი. მაგრამ ჩინელები ერთ წერტილზე შეჩერდნენ: როგორნიც წინად იყვნენ, ისეთივე ახლაც არიან: ყველაფერში ძველ წესს ებღაუჭებიან და დიდ ცოდვად მიაჩნიათ ძველი მამაპაპეული წესის შეცვლა და ახალის შემოღება. ბავშვებს უმეტესად იმას ასწავლიან, რომ პატრივისცემით მოეპყრან მშობლებსა და წინაპართ, რომელთა აზრი მათთვის წმინდაა. არა-

ვითარი მეცნიერება იქ არ არსებობს, გარდა არითმეტიკისა, რომელიც ვაკრობისათვის მეტად საჭიროა.

ჩინური წერა მეტად ძნელია: ასოების მაგივრად აუარე-

ჩინელების ტაძარი.

ბელი ნიშნებია, რომლის შესწავლას ცოტანი ახერხებენ.

ჩინელები ხასიათით მეტად მშვიდი და კეთილი ხალხია;

ქცევა ერთობ თავაზიანი აქვთ. ამასთანავე ძალიან სტუდენტ-მოყვარენი არიან. მათი საყვარელი გასართობია ^{მეცნიერების} აწვება, შუშუნები, თეატრში სიარული და ყომარბაზობა.

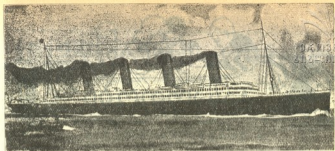
იქაური ხალხი უმეტესად სოფლებში ცხოვრობს: მეტად მკიდროდ არიან დასახლებულნი. ადგილის უქონლობის გამო ზოგჯერ ჩინელები მდინარეებზე, ტივებზე და დიდ ნაევებზე აშენებენ სახლებს; აგრედვე ათასობით გამოქვაბულებში ცხოვრობენ.

რადგანაც ჩინეთში საქონელი ცოტაა, ამიტომ ყოველივე ტვირთს მუშები ეზიდებიან (კულები)—ურუმებში და საზოგადოდ ტრლებში შემზული ადამიანები.

ჩინეთს განაგებდა დღევანდლამდის „ცის შვილი“—იმპერატორი. იმის უფლება განუსაზღვრელად ითვლებოდა, საქმით კი მართვა-გამგეობა კარის კაცების, მეფის ნაცვლების და მონღოლ მანდარინების ხელში იყო. ესენი ყველანი თავისთვის უფრო ზრუნავდნენ, ვიდრე ხალხის კეთილდღეობისთვის. ამიტომ მთელი ეს კვეყანა უმეცარი და ცუდი გამგეობისაგან სწუხდა. ბევრი უმუშევარი დაძრწოდა იქა. მრეწველობა (ქარხნები) განვითარებული არ იყო. შეწუხებულია ხალხმა ხმა ამოიღო და კარგი მართვა-გამგეობა მოითხოვა. აი სწორედ ამიტომ მოხდა იქ ამბოხება. დღეს ჩინელების ცხოვრების პირობები ცოტათი მაინც შეიცვალა და იმედია ხალხის ყოფაცხოვრებაც გაუმჯობესდება.

დ. ბურჭულაძე.

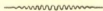

გემი „ტიტანიკი“.

გემი „ტიტანიკი“-ს დაღუპვა.

სმ ორი კვირის წინად დაიღუპა ინგლისიდან ამერიკაში მიმავალი უდიდესი გემი მთელ ქვეყანაზე — „ტიტანიკი.“ იგი დაეტაკა უზარმაზარ ყინულის მთას, რომელიც ოკეანეში მისცურავდა. დაიღუპა 1,600 ადამიანი. ტიტანიკი იყო ახალ გაკეთებული გემი. პირველად მიემგზავრებოდა ინგლისიდან ნიუ-იორკში, (ამერიკაში). სიგრძით 101 საჯენი იყო, რვა სართული ჰქონდა; იტევდა 3,500 მგზავრს და 850 გემზე მოსამსახურე მგზღვაურს. ერთობ მდიდრულად და დიდებულად მოწყობილი იყო: ჰქონდა გიმნასტიური სავარჯიშო, სართულებში ასასვლელი მანქანები, უმაჯთულო ტელეგრაფი, რომ ნაპირებთან დამოკიდებულება არ შეწყვეტილიყო და ახალი ამბები გაეგოთ მგზავრებს და სხვა მრავალი გასართობი და თავის შესაქცევი.

სხვათა შორის გემზე დაიღუპა რამოდენიმე მდიდარი მილიონერი, მწერალი, არტისტი და სხვ.

შესანიშნავი რიცხვი.

საკვირველ თვისებას წარმოადგენს რიცხვი 142857. ის რომ გავამრავლოთ 2, 3, 4, 5 და 6, მივიღებთ ერთხა და იგივე ნიშნებისაგან შემდგარ რიცხვებს.

მაგალითად:

$$142857 \times 2 = 285714,$$

$$142857 \times 3 = 428571,$$

$$142857 \times 4 = 571428,$$

$$142857 \times 5 = 714285,$$

$$142857 \times 6 = 857142,$$

გავამრავლოთ 7-ზე, მივიღებთ 999,999.

გავამრავლოთ ბოლოს რვაზე, მივიღებთ 1.142,856; მოვაკლოთ ამ უკანასკნელ რიცხვს მარცხენა მხრის პირველი ციფრა (1) და მოუმატოთ მარჯვენა მხრის უკანასკნელ ციფრას, მივიღებთ უწინდელსავე რიცხვს, ე. ი. 142857.

მე-3 №-ში მოთავსებულ რეზუსის აღსნა:

კარგი ქენი—ქვაზე დასდეს; კაიარე—წინ დაკსვდება.

რედაქტორი ნინო ნაკაშიძე. გამომც. თ. პ. ი. თუმანიშვილ

1912 წ. მიიღება ხელის მოწერა

დასურათებულ საუბაწვილო ჟურნალ

„ნაკადულ“-ზე

◀ წელიწადი მარცხ ▶

ჟურნალი გამოვა ჩვეულებრივი პროგრამით, საგანგებოდ არჩეულ სარედაქციო კომისიის ხელმძღვანელობით; მონაწილეობას ღებულობენ ჩვენი ცნობილი მწერლები და პედაგოგები.

წლიურად ხელის მომწერლებს მიეცემათ:

24 წიგნი „ნაკადულისა“ **12** წიგნი „ნაკადულისა“ მცირე წლოვანთათვის. **12** წიგნი „ნაკადულისა“ მოზრდილთათვის.

საჩუქრად მიეცემათ წლიურ ხელის მომწერლებს

◀ დასურათებული 120-ზე მეტი ორიგინალური იგავ-არაკი ალ. მირიანაშვილისა. ▶

ფასი ჟურნალისა: წლიურად ორივე გამოცემა—5 მ. ნახევარ წლით—3 მან., ცალკე-ცალკე მცირე წლოვანთათვის 24 წიგნი—3 მან., მოზრდილთათვის 12 წიგნი—3 მან. ფულის შემოტანა შეიძლება ნაწილ-ნაწილიადაც.

ჟურნალი „ნაკადული“ მცირე წლოვან. და მოზრდილ. 1910 წ. ნება დართულია კავკასიის ოლქის სამომხმარებლო მზრუნველისაგან ქართულ სკოლებში სახმარებლად.

ხელის მოწერა შეიძლება ტფილისში—„ნაკადულის“ რედაქციაში, ზუბადაშვილას სახ., კოლაჯინ. შრ. № 8. Редакция „Накадули“, Головинский пр., № 8, და წერა-კითხვის საზოგადოებას წიგნის მდარბაზში, სსსხლის ქუჩა. ქუთაისში—ისიდორე კვიციანიძისთან, თ. შთავრამაშვილთან და მარიამ უაუხშიაშვილთან. სამტრედიისში—ივანე გლადკოვთან. ფოთში—თეოფილე კანდელაკთან. ბათუმში—კ. სოფიო ნაკაშიძისთან და ტროფიმ ინსარაძისთან. დ. ხონში—კვატრიხე ფასილას ასულ ბახტაძისთან. ოზურგეთში და ლანჩხუთში—ლეო იშნაძისთან. თელავში—ვანო შატრაშვილთან. ახალციხეში—კოსტანტინე გვარამაძისთან. ბაქოში—ვასილ ახვლედიანთან და ივანე ელიაშვილთან. გორში—ნინო ლომჯურთან და ქეთევან ჯავახიშვილთან. სოხუმში—კ. მარიამ ანსაძისთან. კიათურაში—ივანე კოშკაურთან. განჯაში—პ. ამბოქაძისთან. ერევანში—კ. ოდიშარაძისთან. სიღნაღში—ნ. ახმეტელაშვილთან.

რედაქტორი ნინო ნაკაშიძე.

გამომცემელი თავ. პავლე იოსების ძე თუმანიშვილი.

„ნაკადული“-ს რედაქციაში

და

წერაკითხვის სასოგადოების წიგნის ძალაშიაში იუილება
შემდეგი წიგნები:

- 1) ზღაპრები ვილჰელმ და იაკობ გრიმისა.—ფასი . . 30 კ.
- 2) ტომის თავგადასავალი,—თბზ. მარკ ტვენისა, ფასი. 50 კ.
- 3) რას გვიამბობს ოთახი,—თბზ. ავენარიუსისა, ფასი. 20 კ.
- 4) დასურათებული ასაწყობი ანბანი,—ფასი . . . 1 მ.—კ.
- 5) სკრუჯი და მარლეი,—საშობაო მოთხრობა, ჩარლზ დიკენსისა, თარგმანი ნინო ნაკაშიძისა, ფასი . 25 კ.
- 6) დასურათებული საყმაწვილო მოთხრობები პ. ქ. ანდერსენისა, ერ. სეტ. ტომპსონისა, გ. ინსაინისა და რ. კიპლინგისა, ფასი 30 კ.
- 7) ბავშვობა და სიყრმე,—მოთხრობა ლევ ტოლსტოისა, თარგმ. ნინო ნაკაშიძისა, ფასი 60 კ.
- 8) ორი მხატვარი,—თარგმანი დ. ავალიანისა, ფასი . 15 კ.
- 9) სამშობლო ბუნების ხარკე, დასურათებული საყმაწვილო მოთხრობები,—ივანე ელიაშვილისა, ფასი. 30 კ.
- 10) ამხ. „ცისკრის“ გამოცემა,—ლევ ტოლსტოის მოთხრობები, ფასი 5 კ.
- 11) შობა, მოთხრობა გურიის ცხოვრებიდან,—ნინო ნაკაშიძისა, ფასი 5 კ.
- 12) ახალგაზრდა მეფის სიზმარი და დევი—ეგოისტი, ორი მოთხრობა ოსკარ უაილდისა, თარგმ. ივ. მაჭავარიანისა, ფასი 5 კ.

